

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALEŠ STUDIJŲ FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Magistrantūros studijų programa *Specialioji pedagogika*
(specializacija Specialiojo ugdymo koordinavimas), II kursas

Rugilė Donėlaitė

**TĖVŲ POŽIŪRIS Į INKLIUZINĮ UGDYMĄ LIETUVOS IR DANIJOS
MOKYKLOSE**

Magistro baigiamasis darbas

Magistro darbo vadovė – doc. dr. Irena Kaffemanienė

2014

Turinys

Magistro baigiamojo darbo santrauka.....	3
Įvadas	4
<i>1 skyrius. INKLIUZINIO UGDYMO YPATUMAI LIETUVOJE IR DANIJOJE</i>	8
1.1. Inkluzinio ugdymo samprata	8
1.2. Specialiųjų poreikių turinčių mokinių ugdymas Lietuvoje ir Danijoje	15
1.3. Tėvų ir mokytojų požiūris į specialųjį ugdymą Lietuvoje ir Danijoje	19
<i>2 skyrius. TĖVŲ POŽIŪRIS Į INKLIUZINĮ UGDYMĄ LIETUVOS IR DANIJOS MOKYKLOSE</i>	21
2.1. Tyrimo organizavimas ir metodika.....	21
2.2. Tyrimo dalyviai	22
2.3. Tėvų požiūris į vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, galimybę rinktis ugdymosi formą.....	23
2.4. Tėvų požiūris į specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų prisitaikymą bendrojo lavinimo mokykloje	28
2.5. Tėvų nuomonė apie mokyklos bendruomenės požiūrį į vaikus, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių	34
2.6. Tėvų nuomonė apie specialistų pagalbą specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniui	35
Išvados	37
Literatūra.....	38
Summary	42
Priedai	43

Magistro baigiamojo darbo santrauka

Baigiamajame magistro darbe analizuojamas tėvų požiūris į mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių inkluziją Lietuvos ir Danijos mokyklose. Darbo tikslas – išanalizuoti bei palyginti Lietuvos ir Danijos tėvų nuomonę apie specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių ugdymą Lietuvos ir Danijos bendrojo lavinimo mokyklose.

Magistro darbo teorinėje dalyje išsamiai nagrinėjama inkluzinio ugdymo raida ir pastarųjų metų pokyčiai pasaulyje, Europoje, Lietuvoje bei Danijoje. Sudaryta teorinė Lietuvos ir Danijos švietimo sistemų sandaros lyginamoji analizė. Aptariami vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių ugdymas inkluzinio švietimo sistemoje bei ugdymo programos dirbant su šiais mokiniais.

Mokslinės literatūros analizė parodė, kad esminiai inkluzinio ugdymo principai, paremti žmogaus teisėmis, orientuojasi į bendrą mokyklą visiems, aktyvų dalyvavimą socialiniame gyvenime ir galimybę į savirealizaciją. Lietuvos ir Danijos šalių, efektyviai vykdančių inkluzinį ugdymą, siekiamybė – užtikrinti socialinę sanglaudą, visus asmenis pripažįstant kaip reikalingus ir naudingus visuomeniniam gyvenimui.

Empirinėje dalyje atliktas kokybinis tyrimas. Struktūruoto interviu metu buvo siekiama išanalizuoti tėvų nuomonę apie specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų ugdymą bendrojo lavinimo mokyklose Lietuvoje ir Danijoje. Analizuojant tyrimą sudarytos kategorijos, suskaidytos į subkategorijas pagal atitinkamus teiginius, nagrinėjama ir lyginama Lietuvoje ir Danijoje gyvenančių tėvų, auginančių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus, nuomonė apie inkluzinį ugdymą.

Empirinio tyrimo duomenys parodė, kad Lietuvoje ir Danijoje specialiųjų ugdymosi poreikių asmenims suteikiama lygiavertė galimybė rinktis norimą ugdymo įstaigą, užtikrinant visą reikiamą pagalbą.

Esminiai žodžiai: inkluzinis ugdymas, integracija, Lietuvos švietimas, Danijos švietimas, vaikai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių.

Įvadas

Temos aktualumas. Šiandien į vaiko raidą žiūrima gerokai kitaip, nei anksčiau. Per porą dešimtmečių pasikeitė vartojamos sąvokos, ugdymo būdai ir metodai. Dar 2002 metais, anot Ruškaus, buvo teigiančių, kad kai kurie žmonių tipai yra suvokiami kaip potenciali problema visuomenei, tarp kurių įvardijami ir neįgalūs asmenys. Ruškus (2002) teigia, jog ryškūs skirtumai tarp tam tikrų asmenų gali kelti didelių problemų. Kai kurie grupės nariai gali būti atstumiami ar net patirti ekskliuziją. Todėl didžiausias iššūkis norint sėkmingai vykdyti inkluziją yra atsakingų asmenų pastangos išsaugoti vienovę ir sutelktumą.

Merfeldaitė su Pivorienė (2011) teigia, kad visi klasėje esantys mokiniai – unikalūs ir skirtingi, todėl reikia kurti tokią mokyklą, kurioje kiekvienas vaikas jaustųsi naudingas ir vertingas, bei visi mokiniai galėtų mokytis vieni iš kitų. Inkluzinis ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose turėtų būti organizuojamas remiantis specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių dalyvavimu klasės ir mokyklos veikloje. Pasak Mažylienės, Gutauskienės, Tumelienės ir kt. (2011), inkluzinis švietimas – tai nuolat kintantis fenomenas, kur kiekvienas asmuo laikomas pilnaverčiu visuomenės nariu. Kiekvienas vaikas, padedant suaugusiems, gali valdyti, keisti, reguliuoti savo gyvenimą, turėti savo pažiūras bei nuomonę. Mokyklose, prasidėjus inkluzinio ugdymo erai, pasikeitė požiūris į neįgaliuosius. Jie, priešingai nei anksčiau, yra laikomi socialiai aktyviais, naudingais visuomeniniam gyvenimui.

Pasikeitus požiūriui į neįgaliuosius, pasikeitė ir jų dalyvavimas socialiniame gyvenime. Pasak Geležinienės, Gerulaičio, Povilaitienės ir kt. (2009), mokinių skirtumai priimami kaip normalus reiškiny. Visus mokinius naudinga ugdyti kartu, nes taip jie mokosi iš kitų pasiekimų bei klaidų. Jakaitienė (2012) teigia, jog socialinis dalyvavimas ir geri santykiai su bendraamžiais daro nemažą įtaką vaiko raidai socialinės kompetencijos srityje. Šių santykių pagrindu geriau formuojasi socialiniai įgūdžiai, kurie būtini norint išreikšti savo jausmus, išgirsti ir gerbti kitą, jam padėti, bendradarbiauti. Vaiko lavinimas yra ne tik vaiko asmenybės, jo sugebėjimų ir talentų ugdymas, bet taip pat ir pagarbos žmogui puoselėjimas¹. Remiantis tokiais principais ugdoma ir dabartinė karta.

¹ Vaiko teisių Konvencija (1994), 23 str.

Pasak Ališausko, Ališauskienės (2011), Miltenienės, Melienės (2010) Europos šalyse dominuoja inkluzinio ugdymo nuostata – užtikrinti kokybišką ugdymą visiems visuomenės nariams ir efektyvų visų besimokančiųjų poreikių tenkinimą. Tačiau kokybiškas švietimas visiems, susiduria su su nemažais iššūkiais: materialiniais, emociniais, psichologiniais, socialiniais ir su nevienodu visuomenės požiūriu į skirtingus, individualių poreikių turinčius asmenis, ugdymus vienoje vietoje². Nors, pasak Ainscow, Booth, Dyson (2006), kiekvienas asmuo gali būti naudingas visuomenei, tereikia jį tinkamai ugdyti bei pripažinti kiekvieno individo galias ir gebėjimus.

Kaip jau buvo minėta, inkluzinis ugdymas yra procesas, kuris nuolat kinta ir tobulėja, tačiau visais laikais, vienas svarbiausių inkluzijos uždavinių išlieka visų ugdymo dalyvių įtraukimas į ugdymo procesą. Mažylienės, Gutauskienės, Tumelienės ir kt. (2011) teigimu, turi būti įtraukiami ir tie, kurie tiesiogiai nėra suvokiami kaip mokyklos komandos nariai: įvairių mokymo priemonių rengėjai, mokyklos administracija, tėvai. Kokybiška pagalba mokiniui priklauso nuo daugelio priežasčių, kurių viena svarbiausių yra bendradarbiavimas, kuris mokiniams padėtų realizuoti savo potencines galimybes. Anot Auškeli (2012), šeimos ir mokyklos bendradarbiavimas turi teigiamos įtakos sėkmingam vaiko mokymuisi. Ališauskienė su Milteniene (2004), bendradarbiavimą apibūdina kaip pagalbą vienas kitam, bendrus problemų sprendimus bei bendro sprendimo priėmimą. Visi šie teiginiai nurodo tėvų ir mokyklos bendravimo svarbą bei pabrėžia tėvų dalyvavimo ugdyme naudą.

Visi inkluzijos šalininkai pabrėžia, jog kokybiškas pagrindinis išsilavinimas turėtų būti užtikrinamas visiems mokiniams³. Dauguma Europos valstybių, siekdamas kuo efektyvesnio švietimo savo šalyje, mokosi iš kitų patirčių. Siekiant suprasti koks ugdymas yra palankiausias mokiniams, svarbu šalių patirtis išanalizuoti įvairiausiais aspektais.

Probleminiai klausimai: Kokia yra Lietuvoje ir Danijoje gyvenančių tėvų nuomonė apie specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų ugdymą bendrojo lavinimo mokykloje? Kokie yra Lietuvoje ir Danijoje gyvenančių tėvų pagrindiniai nuomonių skirtumai ir panašumai?

Tyrimo objektas – tėvų požiūris į inkluzinį ugdymą Lietuvos ir Danijos mokyklose.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti Lietuvoje ir Danijoje gyvenančių tėvų požiūrį į specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių inkluziją Lietuvos ir Danijos mokyklose.

² *Inkluzinio švietimo mokytojo profilis* (2012). Odense, Danija: Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūra.

³ *Guidelines for inclusion: Ensuring Access to Education for All* (2005). UNESCO

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti inkliuzinio ugdymo sampratą, esminius inkliuzinio ugdymo principus ir mokinių, turinčių specialiųjų poreikių, ugdymo pastarųjų metų pokyčius Lietuvoje ir Danijoje.
2. Išnagrinėti tėvų požiūrį į vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių galimybę rinktis ugdymosi formą.
3. Atskleisti tėvų požiūrį į vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, prisitaikymą bendrojo lavinimo mokykloje.
4. Išanalizuoti tėvų nuomonę apie mokyklos bendruomenės požiūrį į vaikus, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių.
5. Išanalizuoti tėvų nuomonę apie specialistų ir mokytojų pagalbą vaikui.

Tyrimo metodai - mokslinės, metodinės literatūros, dokumentų analizė; interviu metodas, kokybinė duomenų analizė ir apibendrinimas.

Tyrimo dalyviai. Tyrime dalyvavo tėvai, auginantys specialiųjų ugdymosi poreikių vaikus, kurie lanko bendrojo lavinimo mokyklą (4 Lietuvoje gyvenančios mamos, 3 Danijoje gyvenančios mamos ir 1 tėtis). Tyrimas atliktas 2013 metų lapkričio mėnesį Danijoje (Kopenhagoje ir Roskildėje) ir Lietuvoje (Klaipėdoje).

Pagrindinės sąvokos

Bendradarbiavimas – tai darbas kartu sujungus intelektines jėgas, pagalbą vienas kitam, bendras problemos sprendimas ir bendras sprendimo priėmimas (Ališauskienė, 2004).

Igalinimas – visą gyvenimą besitęsiantis, įtraukiantis pozityvius pokyčius, susijusius su individo savigarba, savuoju „Aš“ ir padedantis kurti ir plėsti prasmingus socialinius ryšius (Gerulaitis D., 2009, p. 16).

Inkliuzinis švietimas – nuolat kintantis fenomenas. Jis vystėsi, o besivystydamas įgaudavo įvairių pavidalų, ir šis procesas tebesitęsia iki šiol (*Inkliuzinio švietimo mokytojo profilis*, 2012). Kultūra, politika ir praktika kuriama atsižvelgiant į visų besimokančiųjų poreikius. Skirtybės toleruojamos ir vertinamos kaip galimi resursai, o ne kaip problemos. Keičiamas ne mokinsys, o mokykla, siekiant pašalinti visas galimas kliūtis ir užtikrinti ugdymo prieinamumą kiekvienam, visų įtraukimą ir dalyvavimą, pasiekimus (Ališauskienė, Ališauskas, 2011).

Integracija – neįgalių žmonių įsiliejimas į visuomenę (Ruškus, 2002).

Socialinė kompetencija – gebėjimas susidoroti su visuomeninio gyvenimo reikalavimais (Jakaitienė E., 2012).

Specialiųjų ugdymosi poreikių asmenys – pagalbos ir paslaugų ugdymo procese reikmė, atsirandanti dėl išskirtinių asmens gabumų, įgimtų ar įgytų sutrikimų, nepalankių aplinkos veiksnių⁴.

⁴ Dėl Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. kovo 23 d. įsakymo nr. V-188/A1-84/ISAK-487 „Dėl neįgalumo lygio nustatymo kriterijų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo. 2012 m. balandžio 6 d. Nr. V-304/A1-189/V-614

1 skyrius. INKLIUZINIO UGDYMO YPATUMAI LIETUVOJE IR DANIJOJE

1.1. Inkliuzinio ugdymo samprata

Prieš kelis dešimtmečius pradėta formuoti inkluzijos sąvoka, dabar beveik visose Europos šalyse tapo sėkmingai įgyvendinama realybe. Iki to laiko inkluzinis ugdymas vystėsi pamažu ir po truputį kito, pradėdant nuo neįgalių asmenų integracijos, iki inkluzijos, kuri reiškia visišką lygybę ugdyme. Mažylienė, Gutauskienė, Tumelienė ir kt. (2011) inkluzinį ugdymą apibūdina kaip vaiko teisę dalyvauti visapusiškame ugdyme ir mokyklos pareigą priimti bet kurį vaiką. Viso šio ugdymo pradmenims didžiausią įtaką padarė pasaulinio lygio šalių atstovų susirinkimai⁵ ir sprendimai sukurti kitokią – geresnę mokyklą, besivadovavaujančią lygiavertiškumo ir humaniškumo principais bei specialiųjų ugdymosi poreikių vaiką pripažįstant kaip lygiavertį visuomenės narį. Pasak Ališauskienės, Ališausko (2011), tarptautiniai dokumentai⁶ davė impulsą judėjimui, kovojančiam už vaikų teises į ugdymą, turėjo įtakos ir mūsų šalies ugdymo pokyčiams. Šis judėjimas peraugo į „Mokykla visiems“ koncepciją, kuri įgyvendinama orientuojantis į inkluzinį ugdymą.

Pasak Miltenienės (2005), inkluzija yra socialinės integracijos principas, skatinantis sukurti vienodas sąlygas visiems dalyvauti bet kokioje veikloje. Autorė teigia, jog integracijos konceptą Vakarų šalyse pakeitė inkluzijos terminas, orientuotas į vienodų sąlygų visiems sukūrimą, nepaisant negalės ar specialiųjų ugdymosi poreikių dydžio. Pripažįstama, jog inkluzija yra aukštesnė integruoto ugdymo pakopa, o ne perversmas specialiojo ugdymo srityje. Dėl to ir požymiai labai panašūs. Taikant inkluzinį ugdymą visi moksleiviai, nepaisant jų negalių pobūdžio ar sunkumų, nepaisant mokinių skirtumų, lanko užsiėmimus bendrojo ugdymo klasėje bei turi galimybę rinktis arčiausiai namų esančią ugdymo įstaigą.

⁵ Vaiko teisių Konvencija (1994), 23 str.: „1. Valstybės dalyvės pripažįsta, kad psichiškai ar fiziškai nepilnavertis vaikas turi gyventi pilnavertį ir prideramą gyvenimą, kuris garantuotų jo orumą, ugdytų pasitikėjimą savimi ir leistų aktyviai dalyvauti visuomenės veikloje. 2. Valstybės dalyvės pripažįsta nepilnaverčio vaiko teisę gauti ypatingą globą ir rūpinasi, jei yra lėšų, kad turinčiam į tai teisę vaikui ar atsakantiems už jo globą asmenims būtų suteikta parama. 3. Turint galvoje ypatingus nepilnaverčio vaiko poreikius, parama pagal šio straipsnio 2 punktą teikiama pagal galimybę nemokamai“.

⁶ „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“ (1948), „Konvencija prieš diskriminaciją švietime“ (1960), „Vaiko teisių konvencija“ (1989), UNESCO „Salamankos deklaracija ir Veiksmų planas specialiajam ugdymui tobulinti“ (1994), „Kultūrinės įvairovės ir plėtros konvencija“ (2005), UNESCO „Inkliuzinio švietimo politikos gairės“ (2009).

Ruškus (2002) apibūdino inkliuzinį ugdymą, nurodydamas pagrindinius jo principus:

- *Priklausyti bendruomenei ir būti priimtam jos nariu.* Pasak Kuginytės-Arlauskienės, Valančiūtės, Ustilaitės (2011), mokantis bendrojo lavinimo mokykloje bendruomenės pasirengimas priimti neįgaliuosius vaikus, turi tiesioginės įtakos psichinei ir socialinei šių vaikų savijautai.

- *Nuolatiniai socialiniai santykiai ir draugystė.* Kaip teigia Mažylienė, Gutauskienė, Tumelienė ir kt. (2011), Geležinienė, Gerulaitis, Povilaitienė (2009), santykiai su bendraamžiais turi nemažą poveikį mokinių mokymuisi. Visiems yra naudinga mokytis kartu, nes mokiniai mokosi iš kitų pasiekimų bei klaidų.

- *Šeimos, specialistų ir bendruomenės partnerystė.* Pasak Ališauskienės su Milteniene (2004), labai svarbu įtraukti tėvus suteikiant jiems kuo daugiau informacijos apie mokyklos gyvenimą. Kaip teigia Kairienė (2010), bendradarbiavimo samprata komandoje susijusi su specialistų sąveikomis teikiant pagalbą vaikui, įtraukiant šeimą į vaiko ugdymosi procesą.

- *Viena „Mokykla visiems“, vienodos ugdymo institucijos.* Per 2000-2004 metus Lietuvos švietimo ir mokslo ministerija kartu su Šiaurės ministrų taryba įgyvendino jungtinį projektą „Mokykla visiems“, kuris siekė optimizuoti vaikų ir jaunimo, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymąsi bendrojo lavinimo klasėse ir patobulinti mokytojų bei mokyklų vadovų profesinę kompetenciją. Inkliuzinio ugdymo konsultantai, parengti Šiaurės ir Baltijos šalių projekto „Mokykla visiems“ metu, skleidžia savo žinias ir patirtį (Evansas, Sabaliauskienė, 2010).

- *Visiškai įgyvendinamos žmogaus teisės.* Neįgalieji privalo turėti tokias pačias žmogaus teises, kaip ir visi piliečiai. Visi žmonės yra laisvi ir lygūs jų orumo ir teisių atžvilgiu. Norint pasiekti šį tikslą, valstybė turi pagarbiai žiūrėti į savo visuomenės įvairovę ir siekti, kad neįgalieji galėtų naudotis visomis žmogaus teisėmis: civilinėmis, politinėmis, socialinėmis, ekonominėmis ir kultūrinėmis⁷.

- *Galimybė atlikti įvairius socialinius vaidmenis.* Pasak Galkienės (2012), žmonių išskeltas uždavinys – kurti darnią, solidarią, dalyvaujančią visuomenę. Harmoninga visuomenė, suvokiama kaip visuomenė, kurios nariai įsitraukia į veiklą siekdami bendros gerovės. Specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai, besimokantys bendrojo lavinimo mokykloje,

⁷ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948).

yra atviri aplinkai ir nori joje veikti. Šių asmenų dalyvavimas turėtų būti įgyvendinamas aktyvioje veikloje, sukuriant sąlygas visuomenei pažinti žmonių galimybių įvairovę.

- *Priklausomybės nuo kitų žmonių mažinimas*. Pasak Vaicekauskienės (2011), specialiųjų poreikių asmenų socializacija yra sudėtingesnė, – daugeliui neįgaliųjų dėl specialiųjų poreikių specifikos socialinė pagalba teikiama atitinkamose institucijose, todėl analizuojant neįgaliųjų socializacijos etinius orientyrus bei jų įgyvendinimą būtina analizuoti pageidautiną specialiųjų poreikių asmenų ugdytojų bei globėjų požiūrį į neįgalų asmenį, jų vertybių, etinių principų, moralinės kultūros sistemą, turinčią sudaryti ugdymo bei socializacijos pagrindą.

Per paskutinius du dešimtmečius parengta nemažai strateginių dokumentų, kuriuose tiesiogiai kalbama apie specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius mokinius bei būtinybę įtraukti juos į bendrąją švietimo sistemą, siekiant užtikrinti asmeninę, socialinę ir profesinę visų piliečių savirealizaciją bei nepertraukiamą ekonominį klestėjimą ir darbo vietas, skatinant socialinę sanglaudą ir aktyvų pilietiškumą⁸. Pasak Kuginytės-Arlauskienės, Valančiūtės ir Ustilaitės (2011), tai, kas tinka SUP turintiems mokiniams, tinka ir visiems mokiniams; akcentuojami efektyvaus inkluzinio ugdymo principai:

- *Mokymas bendradarbiaujant*. Specialistams reikia nuolatinio bendradarbiavimo ir keitimosi informacija apie mokinių ugdymą su kitais specialistais bei tėvais.

- *Mokymasis bendradarbiaujant*. Vaikams labai naudingos bendraamžių konsultacijos. Vienas kitam padedantys mokiniai daug laimi mokydami drauge.

- *Problemų sprendimas drauge*. Efektyviai veikia su visais klasės mokiniais aiškiai aptartos klasės taisyklės ir tam tikri paskatinimai. Bendrai rasti sprendimai visiems atsakomybę padalina po lygiai, todėl mokiniai griežčiau laikosi iš dalies savo sukurtų taisyklių.

- *Heterogeninis grupavimas*. Diferencijuotas požiūris į mokinių ugdymą yra būtinas ir efektyvus esant mokinių įvairovei klasėje.

- *Efektyvus mokymas*. Visų mokinių, tarp jų ir turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, mokymosi rezultatai gerėja, kai jų darbas sistemingai planuojamas, kontroliuojamas, vertinamas ir įvertinamas. Individualiems poreikiams pritaikyta mokymosi programa bei papildoma pagalba turi būti vykdoma įprastose mokymo programos ribose.

- *Namų aplinkos sistema*. Kai kuriose mokyklose mokymo programos vykdymo organizavimas iš esmės pakeistas: mokiniai mokosi vienoje erdvėje, suskirstytoje į dvi ar tris

⁸ *Inkluzinis ugdymas ir veikla klasėje vidurinėje mokykloje* (2009).

klases, ir joje vyksta beveik visas ugdymo procesas. Tokioje namų aplinkos sistemoje už ugdymą atsakinga grupė mokytojų.

- *Alternatyvūs mokymo būdai*. Yra keletas inkliuzinio ugdymo modelių, kurie pabrėžia mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, mokymosi strategijų svarbą. Svarbu išmokyti moksleivius mokytis ir spręsti ugdymo procese iškilančias problemas.

Lietuvoje mokyklinė integracija realizuojama daugelyje mokyklų, tačiau ji negalima be atitinkamų specifinių pagalbos priemonių, visų pirma specialiosios pedagoginės pagalbos, bendravimo ir partnerystės (vaikų, tėvų ir pedagogų). Vos prieš dešimt metų teigta, kad Lietuvoje nėra tikros partnerystės, nes įprastos raidos vaikų tėvai dažnai baiminasi neįgalus vaiko klasėje, klasės pedagogas dažnai nežino, kaip elgtis tokioje situacijoje, o specialusis pedagogas lieka kiek nuošalyje nuo bendro ugdomojo klasės projekto (Ambrukaitis 2003). Dabar Visoje Europoje pripažinta, kad žmonių skirtybės – normalus reiškinys ir kad mokymas turi būti pritaikytas vaiko gebėjimams, o ne vaikas taikomas prie išankstinio standarto. Į vaiko asmenybę orientuota pedagogika naudinga tiek mokiniams, tiek visai visuomenei, kadangi šitaip pertvarkius ugdymo procesą gerokai sumažėja vaikų, kurie anksčiau dėl mažesnių savo gebėjimų buvo nustumiami į šalį. Nors ir dabar Europoje egzistuoja švietimo modelių įvairovė, tačiau labiausiai orientuojamasi į specialiųjų poreikių asmenų ugdymosi lygių galimybių, švietimo sistemos prieinamumo užtikrinimą. Siekiama, kad kuo daugiau šalių moksleivių ugdytųsi jiems palankioje aplinkoje kartu su bendraamžiais, o mokytojams būtų suteikiama reikiama pagalba ugdymo srityje (Kuginytė-Arlauskienė, 2012).

Europoje, pagal ugdymo organizavimą šalys skirstomos į vieno, dviejų ar daugelio kelių sistemą. „Vieno kelio“ šalys specialiųjų poreikių turinčius moksleivius ugdo drauge su kitais bendraamžiais, tik išimtiniais atvejais jie ugdomi specialiosiose klasėse ar mokyklose. „Dviejų kelių“ šalyse veikia bendrojo ir specialiojo ugdymo sistema, kurias reguliuoja atskiri įstatymai. „Daugelio kelių“ šalys siūlo daug įvairių būdų, ugdymo formų, institucijų asmenims ugdyti. Siūloma daug įvairių paslaugų, kurios garantuoja specialiosios ir bendrosios sistemų funkcionavimo dermę, sudaro galimybes rinktis. Šiai kategorijai taip pat priklauso ir Lietuva su Danija (Ališauskas, Ališauskienė, Gerulaitis ir kt., 2010).

Lietuvoje bei Danijoje, asmenys, turintys vienokią ar kitokią negalę gali būti ugdomi įvairiausiai būdais, pradedant nuo lavinimo specialiosiose mokyklose iki visiškos integracijos

bendrojo lavinimo mokykloje. Specialiųjų poreikių mokinių ugdymas abiejose šalyse pradedamas nuo 7 metų. Kaip Lietuvoje, taip ir Danijoje specialusis ugdymas yra kelių formų:

- *Ugdymas specialiose įstaigose arba namuose* (neintegruotas, segreguotas ugdymas);
- *Integruotas ugdymas pagal bendrą ugdymo vietą* (neįgalūs vaikai ugdomi toje pačioje mokykloje, bet atskirose patalpose nuo sveikųjų);

- *Socialinė integracija* (įprastos raidos ir neįgalūs vaikai bendrai būna ne akademinį užsiėmimų metu);

- *Funkcinė integracija* (vaikai visą laiką mokykloje mokosi kartu, tačiau programos pakeitimai, specialistų prieinamumas, specialių priemonių turėjimas minimalus);

- *Inkliuzinis ugdymas* (neįgalaus vaiko integruotas ugdymas tokiam ugdymui pasirengusioje mokykloje: pakankama pedagogų kompetencija, priemonių, kabinetų ir specialistų konsultantų buvimas, administracijos palaikymas, teigiamos mokytojų ir visų vaikų tėvų nuostatos). Taigi, inkluzyvus ugdymas yra integruoto ugdymo siekiamybė, aukščiausia jo reikšimosi forma (Bagdonas, Brazauskaitė, Gevoriagienė 2003; Rasmussen, 2004; Rasmussen, Moos, 2012). Vienas esminių panašumų, tenkinant mokinių specialiuosius ugdymosi poreikius, Lietuvoje ir Danijoje, – siekis sudaryti sąlygas vaikams, turintiems raidos sutrikimų, mokytis pagal jų individualius gebėjimus, ir taikant specialiojo ugdymo mokomąsias priemones bei metodus siekiant optimalios mokymo(si) kokybės; to siekiant, ugdytojai turi kuo geriau pažinti kiekvieną specialiųjų poreikių mokinį ir sudaryti tinkamas sąlygas jo ugdymui, pasitelkiant stipriąsias mokinio savybes ir kompensuojant trūkumus. Bendrojo lavinimo mokyklose sudaromos tinkamos sąlygos: individualizuojamas kiekvieno mokinio mokymas, patenkinami jo individualūs ugdymosi poreikiai, skatinama motyvacija, aktyvumas, nusiteikimas kaupti gyvenimišką patirtį.

Pasak Gevorgianienės, Zaikausko (2007), tiek Lietuvoje, tiek užsienyje vartojama inkluzijos sąvoka, tačiau sunku nusakyti vieną jos apibūdinimą. Inkluziniu ugdymu turėtų būti laikomas visų mokinių ugdymo sistema ar būdas, kadangi šis ugdymas remiasi daugeliu koncepcijų ir vertybių apie tam tikro visuomenės ir žmogaus idealo kūrimą⁹. Inkluzija jau nebelaikoma įrankiu trūkumams suprasti ir įveikti. Inkluzija priimtina daugeliui šalių, apie ją

⁹ *Inkliuzinio švietimo mokytojo profilis* (2012). Odense, Danija: Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūra.

kalbama įvairiais aspektais¹⁰. inkliuzinis švietimas skiriasi nuo anksčiau vartotų terminų, tokių kaip „integracija“ ar „ugdymas kartu su sveikais vaikais“. Tačiau Kuginytė-Arlauskienė ir kt. (2011) ir pabrėžia, jog tiek integruoto, tiek inkliuzinio ugdymo sistemose vis dar egzistuoja nemažai problemų. Ugdant specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus, pagal šias sistemas problemos išlieka aktualios.

Nors inkliuzinis ugdymas ir specialiųjų poreikių asmenų integravimas į bendrojo lavinimo mokyklas nėra taip seniai taikomi ir vis dar randama nemažai problemų, tačiau įrodyta ir didelė šio mokymo nauda. Kuginytė-Arlauskienė (2012) teigia, kad tinkamų integracijos sąlygų sudarymas padeda užtikrinti pozityvias vaiko socializacijos galimybes ir tolimesnę socialinę sąveiką visuomenėje, kas tiesiogiai susiję su asmens gyvenimo kokybės gerinimu ir savirealizacija. Autorei pritaria ir Samsonienė (2006), teigdama, kad konkreti ir gerai organizuota integruoto ugdymo patirtis nulemia ir sumažina informacijos trūkumo reikšmę, formuojant iš dalies nuo mokytojų priklausomas teigiamas psichosocialines aplinkos prielaidas kartu ugdant neįgalius ir įgalius moksleivius, bei nuolatiniai kontaktai tik su neįgaliais moksleiviais specialiojo ugdymo mokyklose formuoja neigiamas nuostatas į integruotą ugdymą, nepaisant turimų šiuo klausimu žinių.

Paskutiniu metu dažniausiai mokyklose taikomas ne integracinis, bet inkliuzinis ugdymas. Danija viena pirmųjų pasisakė už inkliuzinį švietimą. Pagrindinis tikslas yra išlaikyti kiek įmanoma daugiau vaikų ir jaunimo įprastose mokymo įstaigose bei sukurti atitinkamą mokymo struktūrą jų vystymui ir gerovei¹¹. Visame kontekste svarbiausia yra pats ugdymas, tačiau nereikėtų pamiršti, jog visada galima išrinkti tinkamesnę ugdymo formą, kuri bus palankesnė vaikui.

Pasak Dudzinskienės, Kalesnikienės, Paurienės ir kt. (2010), inkliuzinis ugdymas suteikia galimybių pripažinti skirtingus asmenis, turinčius įvairių pažintinių, fizinių, bendravimo, emocinių ypatumų, padėti įveikti jiems kylančius sunkumus ir mokytis nuo pat mažumės gyventi įvairialypėje bendruomenėje. Autorės labai aiškiai apibūdina, jog gyvendami kartu mes tobuliname savo bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius. Skirtingų gebėjimų vaikai, būdami drauge nuo mažens, savaime išmoksta dalintis savo individualumu ir skirtybėmis, geba kartu dalyvauti sprendžiant įvairias problemas. Augant tokioje aplinkoje kiekvieno asmens įsitikinimai

¹⁰ Socialinė inkliuzija yra suprantama lyčių, etninių grupių, visuomenės sluoksnių, aplinkos, sveikatos ir žmogaus teisių aspektais.

¹¹ *Inkliuzinis ugdymas ir veikla klasėje vidurinėje mokykloje* (2005), p. 31.

tampa stipresni, jog, nepaisant gebėjimų įvairovės, vaikai yra labiau panašūs nei skirtingi. Kiekvienas išmoksta tai, kad kiekvienas vaikas yra bendruomenės ir šeimos narys. Būdami kartu su savo bendraamžiais ir dalyvaudami bendruomenės veikloje, jie tobulina ne tik savo patirtį, žinias, bet ir lavina būtinus socialinius įgūdžius.

Specialieji pedagogai turi parodyti, jog dirbant su neįgaliaisiais, mokytojai ir mokyklos vadovybė turėtų neišskirti jų iš kitų asmenų, vadovautis lygybės principu. Per pamokas turėtų vyrauti socialinis-interakcinis modelis, atitinkantis šiuolaikinio inkliuzinio ugdymo principus. Socialinis-interakcinis modelis pasak Ruškaus (2002), į žmogaus negalę žiūri iš humaniškos pusės. Teigiama, jog žmogaus negalė nėra problema, problema yra visuomenės supratime: žeminančios nuostatos ir terminija, neįgalų vaiką auginančios šeimos izoliavimas, minimali darbo pasiūla ir negatyvūs mitai. Pedagogikoje šis modelis grindžiamas abipusiu lygiateisiškumu, supratimu, empatija, svarbu žmogaus išgyvenimai ir socialinis kontekstas. Būtent šiais požymiais turi remtis ir inkliuzinis ugdymas. Pasak Mažylienės, Gutauskienės, Tamulienės ir kt. (2011), bendravimas su neįgaliaisiais turi būti grindžiamas humanišku, lygiateisišku, turi būti visapusiškai vykdoma socialinė integracija. Mokyklose turi būti formuojamos teigiamos socialinės nuostatos, daug dėmesio skiriama bendravimui, terminijai. Atsižvelgiama į kiekvieno mokinio individualias savybes, pagal tai rašomi vertinimai. Mokiniai neskirstomi pagal jų gebėjimus, kiekvienas yra vienodai skatinamas ir mokosi pagal savo išgales. Specialusis pedagogas turi gebėti naudoti ne tik tradicinius, įprastus mokymo metodus, tačiau ieškoti naujų, alternatyvių mokymo būdų ir taikyti juos pagal mokinio poreikius bei stengtis išugdyti laisvą, humanišką, kūrybingą asmenį, sugebantį kritiškai mąstyti ir savarankiškai dirbti.

Išanalizavus inkliuzinio švietimo sampratą ir ugdymo ypatumus, galima teigti, jog pagrindinis šio ugdymo tikslas – skirtingų gebėjimų mokinių ugdymas, skatinant socialinę sanglaudą ir specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių aktyvų dalyvavimą socialiniame gyvenime. Europos šalyse skatinamas ir efektyviai bei sparčiai vykdomas inkliuzinis ugdymas. Abiejose šalyse ir dabar sėkmingai vykdomas švietimas, orientuotas į specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų pažinimo, bendravimo, socialinius įgūdžius, į pagalbą įveikti socialinę atskirtį bei suformuoti teigiamą visuomenės nuomonę apie šiuos vaikus.

1.2. Specialiųjų poreikių turinčių mokinių ugdymas Lietuvoje ir Danijoje

Specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių asmenų ugdymo teisinis reglamentavimas Danijoje ir Lietuvoje panašus. Danijos švietimo ministerijos Folkeskole aktas¹², reglamentuojantis mokinių SUP tenkinimą, nurodė pagrindinį uždavinį – integruoti vaikus, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių, į bendrojo ugdymo sistemą. Inkluzijos idėja akcentuota ir naujame Folkeskole akte¹³, kaip būtina sąlyga mokyti vaikus (pradinėse ir žemesnėse vidurinės mokyklos klasėse), atsižvelgiant į kiekvieno mokinio poreikius ir pasirengimą. Oficialieji dokumentai dėl specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų ugdymo pagrindinėje mokykloje akcentuoja inkluzinį ir diferencijuotą mokymą. Prioritetas teikiamas skatinti inkluziją pagrindinėje mokykloje, kad vaikai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių, nebūtų segreguojami (Johansen, Nielsen, Norup ir kt. 2012).

Sparčiai vystantis visuomenės socialinei savimonei, prasidėjo esminiai pokyčiai ir ugdymo srityje. Buvo pradėta vadovautis lygybės bei humaniškumo principais, kurių pagrindinė idėja visų žmonių lygybė bei kiekvieno žmogaus individualybė. Būtent nuo tokio požiūrio ir prasidėjo inkluzijos laikmetis mokyklose. Kadangi valstybių ateities pamatas yra vaikai, nuo kurių vystymosi priklauso ir visuomenės gyvenimo kokybė ateityje, tai vyriausybės nusprendė investuoti į ateitį užtikrinant visų vaikų gerovę. Danija viena pirmųjų ėmėsi veiksmų, bendrojo lavinimo mokyklų duris atvėrusi ir vaikams su įvairiomis negalėmis. Pradėta mąstyti kaip bendrojo lavinimo mokyklas paversti į vieno tipo mokyklą, kurioje galėtų mokytis visi. Danija išsikelia ne tik prioritetus, norėdama užtikrinti socialinę gerovę ji išsikelia sau klausimus: kaip Danijoje organizuota socialinė politika? Kaip ji finansuojama? Kokį vaidmenį vaidina vietinė valdžia? Kas daroma su šeimomis, kurios augina neįgalų vaiką? Kas daroma su vaikais, turinčiais specialiųjų poreikių? Į sau iškeltus klausimus jie turi aiškius atsakymus, jog Danijoje visuomenės gerovė yra užtikrinama visiems piliečiams, teikiant aukštos kokybės paslaugas, o žmonės su negalia gauna tinkamą priežiūrą bei finansinę paramą, turi teisę į nepriklausomą ir aktyvų dalyvavimą¹⁴. Pasak Johansen, Nielsen, Norup ir kt. (2012), vaikams su negalia skiriamas pakankamas dėmesys, jie turi visas galimybes ugdytis norimoje ugdymo įstaigoje pagal savo galimybes, yra įtraukiami į klases, mokyklos, tuo pačiu ir socialinį gyvenimą. Nepaisant palankių

¹² Inklusion i Folkeskole 1990 m.

¹³ Inklusion i Danske Folkeskole 1993, 1994.

¹⁴ Lov om ungdomsuddannelse for unge med særlige behov (2007), No. 564.

dabartinių sąlygų, Danija kelia sau dar didesnius švietimo ir mokslo uždavinius ateityje. Visų pirma, jie nori palaikyti jau esamą tvarką, o paskui ir padidinti mokyklų finansavimą. Siekiant socialinės gerovės, lygios galimybės ir dar didesnio neįgaliųjų įtraukimo į visuomeninį gyvenimą stengiamasi išlaikyti socialinę darną.

Lietuvoje specialusis ugdymas organizuojamas valstybinėse, bei nevalstybinėse visų tipų bendrojo ir specialiojo ugdymo įstaigose, ir specializuotuose centruose. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo paskirtis – padėti mokiniui lavintis, mokytis pagal gebėjimus, įgyti išsilavinimą ir kvalifikaciją, pripažįstant ir plėtojant jų gebėjimus ir galias. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymas organizuojamas švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka¹⁵. Specialieji ugdymosi poreikiai skirstomi į nedidelius, vidutinius, didelius ir labai didelius. Tėvams ar globėjams sutikus, mokinio specialiųjų ugdymosi poreikių pirminį įvertinimą atlieka Vaiko gerovės komisija, poreikiui esant ir pedagoginė psichologinė tarnyba.

Lietuvoje šiandieninė mokymosi paradigma akcentuoja bendradarbiavimu ir lygiagrečiu bendravimu paremtą mokymą. Ugdyti vaiką – tai ne vien suteikti jam žinių ir įgūdžių, bet formuoti socialinius gebėjimus ir bendrąsias kompetencijas (Kišonienė, Dudzinskienė, 2007). Bendravimas ir bendradarbiavimas su panašaus amžiaus vaikais svarbus tuo, kad tai yra lygiaverčių partnerių, bandančių daryti įtaką vienas kitam, ryšiai (Banevičiūtė ir kt., 2004).

Jau minėta, kad Danijoje vadovaujamosi panašiu principu, kaip ir Lietuvoje, tačiau išskiriant esminius veiksnius, kurie pabrėžia inkluzinio švietimo kokybę. Pasak Rasmussen, Moos (2012) ne tik specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniai patenka į inkluzinio švietimo ratą. Kaip teigia Jakaitienė (2012), inkluzinio švietimo sistemai rūpi kiekvienas mokinytis, patiriantis atmetimo riziką, ko rezultatas – nesėkmės mokykloje; vien galimybės mokytis bendrojo lavinimo mokykloje nepakanka dalyvavimas reiškia, kad visi mokiniai yra įtraukti į ugdymosi veiklą, kurį kiekvienam iš jų yra prasminga.

¹⁵ LR Švietimo įstatymas (2011), 21 str.: „1. Specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos paskirtis – didinti asmens, turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymosi veiksmingumą. 2. Specialiąją pedagoginę pagalbą asmeniui iki 21 metų teikia pedagoginių psichologinių tarnybų, mokyklų specialieji pedagogai švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka. 3. Specialioji pagalba mokiniui, kuriam jos reikia, teikiama mokykloje. Jam teikiamos žodinės kalbos vertimo į gestų kalbą, teksto skaitymo ir konspektavimo bei kitos paslaugos, didinančios ugdymosi prieinamumą. 4. Pedagoginių psichologinių tarnybų, mokyklų specialieji pedagogai konsultuoja specialiosios pedagoginės pagalbos gavėjus, jų tėvus (globėjus, rūpintojus) ir mokytojus.

Kaip teigia Rasmussen (2004), vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, tėvai, turi teisę įrašyti savo vaiką į pasirinktą bendrojo lavinimo mokyklą, Danijoje vadinamą „Folkeskole“. Tėvai šią mokyklą gali rinktis pagal savo gyvenamąją vietą, t. y. arčiausiai namų esančią bet kurią mokyklą, tačiau svarbu, jog ši mokykla būtų pasirengusi ugdyti specialiųjų poreikių turinčius mokinius, t. y. turėti galimybę pasiūlyti atitinkamą finansinę ir pedagoginę paramą vaikui bei prisitaikyti prie jo poreikių. Finansavimą mokyklos gauna iš valstybės, atitinkamai pagal mokinių skaičių. Jei tėvai užrašo savo vaiką, turintį specialiųjų ugdymosi poreikių į tam tikrą mokyklą, ši mokykla gauna paramą. Atitinkamai situacija ir dabar. Pasak Johansen, Nielsen, Norup ir kt. (2012), Danijoje mokyklos pasirinkimas yra laisvas. Tėvai, tarp jų ir tie, kurių vaikai turi specialiųjų ugdymosi poreikių, turi teisę leisti savo vaiką į pasirinktą mokyklą savo gyvenamojoje vietoje arba kitoje savivaldybėje. Tais atvejais, kai vaikai turi žymių protinės raidos ar kitų sutrikimų ir jiems per sunku mokytis įprastoje mokykloje, taikomas specialusis ugdymas kitose mokyklose. Tai gali būti: specialiosios mokyklos; mokyklos kartu su dienos terapija; terapijas teikiančios institucijos; savivaldybės jaunimo mokyklos ir kt.

Lietuvoje mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymą įgyvendina visos privalomąjį ir visuotinį švietimą teikiančios mokyklos, kiti švietimo teikėjai, atskirais atvejais – mokyklos (klasės), skirtos mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdyti. Asmuo turi teisę rinktis valstybinę, savivaldybės ar nevalstybinę mokyklą ir ją keisti. Kaip teigia Ališauskas, Ališauskienė, Gerulaitis ir kt. (2010), viena iš alternatyvų – ugdymas namuose. Esant tam tikroms aplinkybėms, tėvams suteikiama teisė mokyti savo vaiką visiškai ar iš dalies namuose ir gauti reikiamą pagalbą tokiam mokymo būdui. Tėvai, pasirenkantys vaiko, turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių, mokymą namuose, gali gauti pedagoginių konsultacijų, kad būtų patenkinti edukaciniai vaiko poreikiai. Tačiau abiejose šalyse ugdymas namuose skiriamas retais ir ypatingais atvejais.

Pasak Ališausko, Kaffemanienės ir kt. (2011), renkantis (keičiant) ugdymo formą tėvų apsisprendimą nulemia esminis veiksnys – kur bus geriausiai tenkinami vaiko poreikiai ir suteikiamas kokybiškas ugdymas. Tėvai geriausiai vertina tiesioginę pedagoginę pagalbą klasėje, kurią teikia mokytojas ir (ar) specialusis pedagogas. Tėvų požiūriu, nepakankamai išplėtos pagalbos sritys mokyklose yra susijusios su švietimo pagalba instituciniu lygmeniu. Pasigendama intensyvesnės psichologo, socialinio pedagogo pagalbos, geresnio aprūpinimo kompensacine technika.

Lietuvoje daugiau akcentuojama tėvų vaidmens svarba (tėvams suteikiamas sprendžiamasis balsas priimant su vaiko ugdymu susijusius sprendimus), kolegialus problemų sprendimas, ugdymo proceso dalyvių bendradarbiavimas, kas Danijoje nėra taip išryškinama. Danijoje mokiniams, turintiems SUP, specialioji pagalba teikiama 3 pagrindiniais lygiais:

1) Specialusis ugdymas mokykloje, taikant diferencijuotą mokymą ir vietinius mokyklos resursus.

2) Tais atvejais, kai mokykla negali tenkinti SUP ir jai reikia papildomo finansavimo pagalbai organizuoti, mokyklos direktorius kreipiasi į PPT. Dauguma mokyklų turi resursų centrus, į kuriuos vaikai ateina mokytis iš įvairių mokyklų tam tikram laikui, ten vaikai dalyvauja bendrose veiklose. Danijoje dar yra vadinamosios specialiosios stebimosios klasės, kurių tikslas suteikti mokiniui pagalbą ir stebėti jo pasiekimus.

3) Specialioji mokykla skiriama tik ypatingais atvejais (kai yra žymūs elgesio sutrikimai, kurie dar derinasi su socialiniais sunkumais, Dauno sindromas, autizmas ir pan.) (Ališauskas, Ališauskienė, Gerulaitis ir kt., 2010).

Aptarus keletą inkliuzinio ugdymo sistemos panašumų ir skirtumų galima teigti, kad Lietuvoje ir Danijoje ugdymo procesas labiau orientuojamas į inkliuzinį ugdymą, kuris remiasi lygiateisiškumo, individualizavimo ir diferencijavimo principais. Danijoje specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių mokymas bendrojo lavinimo mokyklose apima diferencijuotą mokymą, konsultavimą, technines priemones ir asmeninę pagalbą. Pagrindinės mokyklos įstatymo nuostatos (tikslai, mokymo planas, vertinimas, testai, baigiamieji egzaminai ir t.t.) taikomos visiems mokiniams. Yra numatyti įvairūs bendrojo ir specialiojo ugdymo derinimo variantai bei mokymas specialiosiose mokyklose. Lietuvoje kiekvienas asmuo turi teisę rinktis norimą ugdymo įstaigą bei kaip ir Danijoje, jam teikiamas visapusiškas, veiksmingas bei diferencijuotas švietimas, užtikrinant reikalingas pagalbos priemones, metodus ir būdus. Galima daryti išvadą, kad Lietuva, tiek Danija, būdamos Europos sąjungos šalys, savo vykdoma specialiojo ugdymo sistema labai nesiskiria. Pakitimų yra, tačiau jie nėra ypač reikšmingi. Abiejų šalių specialistai sutinka, kad specialiojo ugdymo paskirtis yra padėti specialiųjų poreikių asmenims ugdytis, plėsti sensorinius bei pažinimo, bendravimo įgūdžius, įveikti socialinę atskirtį, vykdyti inkliuzinį ugdymą.

1.3. Tėvų ir mokytojų požiūris į specialųjį ugdymą Lietuvoje ir Danijoje

Paurienė, Čiuladienė (2012) teigia, jog sėkmingai specialiųjų poreikių turinčių mokinių inkluzijai būtina vertybių sistema, išteklių ir bendradarbiavimas tarp valstybės/regiono, savivaldybės, mokyklos, namų ir klasės. Autorės atliko tyrimo¹⁶ duomenys parodė, jog inkluziniame ugdyme tėvai palankiai vertina tiek emocinę, tiek akademinę, socialinę bei fizinę aplinkas.

Pasak Mažylienės, Gutauskienės, Tumelienės ir kt. (2011), mokytojų požiūris į specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų integraciją bendrojo ugdymo mokyklose skiriasi. Didžiama mokytojų tiki integracijos sėkme, drąsiai diegia naujoves. Tačiau kitos dalies mokytojų širdyse tebetūno neigiamos nuostatos dėl integracijos, nepasitikėjimas savo jėgomis ugdyti mokinius, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių, baimė nepateisinti tėvų lūkesčių.

Nors šeimos ir ugdymo institucijos bendradarbiavimo idėjos nėra naujos, tik pastaruoju metu akcentuojamas bendradarbiavimas kaip lygiaverčių partnerių sąveika. Kaip teigia Ališauskas, Kaffemanienė, Melienė ir kt. (2011), keičiantis švietimo prioritetams, kito ir tėvų vaidmuo vaikų ugdymo procese: šiandien tėvai – mokyklų partneriai, aktyvūs dalyviai priimančios su vaiko ugdymu susijusius sprendimus, pasirenkant vaiko poreikius labiausiai atitinkantį ugdymo modelį ar formą. Autorių atliktų tyrimų rezultatai parodė, jog tėvų apsisprendimą renkantis ugdymo formą lemia esminis veiksnys – kur geriausiai bus tenkinami vaiko poreikiai ir suteikiamas kokybiškas ugdymas.

Dauguma Lietuvos ir Danijos mokyklų tėvai kokybišką pagalbą supranta, kai vaikui yra teikiami tam tikri pagalbos būdai; specialiųjų ugdymosi poreikių turintis vaikas, kuris integruotas į bendrojo lavinimo mokyklos klasę, gauna pagalbą iš visų mokytojų, nors kai kurie ir neturi specialaus pedagoginio pasirengimo; kai nepakanka bendrojo lavinimo mokyklos mokytojų paramos, specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiam vaikui padeda mokytojas pagalbininkas arba iš centrų atvykstantys specialistai; specialiųjų poreikių vaikas dalį laiko būna bendrojo lavinimo mokyklos klasėje, o kitą dalį laiko dirba su specialiuoju pedagogu atskiroje patalpoje (Evansas, Sabaliauskienė, 2010; Qvortrup, 2012).

Pasak Kuginytės-Arlauskienės, Ustilaitės ir kt. (2011), pedagogai dažniausiai skirstosi į dvi grupes – pritariančius aktyviam vaiko dalyvavimui ir siūlančius juos riboti. Norint tinkamai

¹⁶ Iššūkliai mokyklai plėtojant inkluzinį ugdymą (2012).

parengti inkluzinio ugdymo švietimo sistemą, pirmiausia reikia parengti ją vykdančius mokytojus, sudaryti sąlygas, kad dirbdami jie turėtų galimybę tobulinti žinias bei kelti profesinę kvalifikaciją. Mokytojai turėtų vadovautis atitinkamomis vertybėmis ir nuostatomis, būti įgiję įgūdžių ir kompetencijų, žinių ir supratimo, kad gebėtų diferencijuoti ugdymo procesą, atsižvelgiant į kiekvieną mokinį; bendradarbiauti su tėvais ar globėjais bei dirbti specialistų komandoje¹⁷.

Apibendrinant galima teigti, jog svarbiausi integracinio ir inkluzinio ugdymo pasiekimai Lietuvoje ir Danijoje yra laisvas ugdymo įstaigos pasirinkimas, vienodų sąlygų sukūrimas visiems bei specialiosios pedagoginės pagalbos užtikrinimas. Inkluzinio švietimo sistemoje vis dar siekiama glaudesnio ryšio su šeima, mokyklos ir tėvų bendradarbiavimo, jų įtraukimo į bendrą veiklą ir vaiko ugdymą. Norint pasiekti efektyvių rezultatų yra būtinas mokymasis iš kitų patirčių. Tai leidžia geriau pažvelgti į savo daromas klaidas bei tapti teigiamu pavyzdžiu kitiems. Pedagogai, ugdantys specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius mokinius, siekdami kokybiškų rezultatų, privalo į vaiko ugdymą įtraukti artimiausią vaiko aplinką; atsižvelgiant į vaiko gerovę, jie turėtų sulaukti grįžtamojo ryšio iš mokinio tėvų. Skirtingų šalių tėvų patyrimai gali padėti tobulinti nuolat kintantį procesą, taip užtikrinant kokybišką švietimą.

¹⁷ *Raktiniai inkluzinio švietimo kokybės plėtros principai – Rekomendacijos politikams* (2009).

2 skyrius. TĖVŲ POŽIŪRIS Į INKLIUZINĮ UGDYMĄ LIETUVOS IR DANIJOS MOKYKLOSE

2.1. Tyrimo organizavimas ir metodika

Šiame moksliniame darbe buvo naudotas kokybinis, pusiau struktūrizuotas, interviu metodo tyrimas. Pasak Bitino, Rupšienės, Židžiūnaitės (2008), šį tyrimo tipą sudaro iš anksto numatyti interviu klausimai, tačiau interviu eigoje pasilieka galimybė vietomis juos keisti bei užduoti papildomus klausimus. Šis tyrimas buvo pasirinktas ne atsitiktinai. Siekiant pažinti tėvų nuomonę apie specialiųjų ugdymosi poreikių vaikus, ugdomus bendrojo lavinimo mokykloje, svarbu išsamiai bei atvirai išsakoma nuomonė, ir kuo plačiau atskleidžiamas tyrimo dalyvių požiūris į pateikiamus klausimus. Siekiant iš tyrimo dalyvių išgirsti kuo atviresnę nuomonę ir sužinoti kaip įmanoma daugiau informacijos, buvo užtikrinamas visiškas konfidencialumas. Jam užtikrinti vieta ir laikas buvo derinami individualiai su kiekvienu tyrimo dalyvių. Interviu buvo atliekamas tiesiogiai bei kiekvieną asmeniškai apklausiant.

Tyrimo dalyviai buvo atrenkami „sniego gniužtės“ metodu, t. y. vienas pažįstamas dalyvis pažįsta kitą(us), šis dar kitą(us) ir t. t. Atrinkti dalyviai iš anksto, dar prieš susitikimą su kiekvienu iš jų, buvo informuoti apie atliekamą tyrimą ir jo tikslą. Buvo paaiškinta, kad norint išsiaiškinti kaip jaučiasi specialiųjų ugdymosi poreikių vaikai bendrojo lavinimo mokykloje ir padėti jiems jaustis geriau, svarbu žinoti tėvų nuomonę. Iš anksto buvo klausama ar dalyviai sutinka, kad apklausa bus įrašinėjama. Gavus tėvų atsakymus, jog jie sutinka dalyvauti apklausoje, buvo tariamasi dėl susitikimo laiko ir vietos (tyrimo dalyviams buvo siūloma pasirinkti norimą susitikimo vietą arba maloniai kviečiami atvykti į numatytą iš anksto). Dalyviams buvo garantuojamas konfidencialumas ir užtikrinama, jog surinkti duomenys bus naudojami tik moksliniame darbe.

Klausimai tyrimo dalyviams buvo užduodami eilės tvarka. Norint gauti daugiau informacijos buvo užduodami papildomi klausimai. Vienas interviu Lietuvoje vidutiniškai vyko 23 min., kiek ilgiau nei Danijoje. Bendraujant ne gimtąja kalba, iškilo sunkumų gauti platesnius atsakymus. Apklausos metu buvo pateiktas 21 klausimas Lietuvoje gyvenantiems tėvams ir 22 klausimai Danijoje gyvenantiems tėvams.

Visa informacija, gavus tyrimo dalyvių sutikimą, buvo įrašinėjama diktofonu, vėliau duomenys perrašyti į elektroninę laikmeną; po to apdorojami turinio analizės metodu. Kardelio (2007) teigimu, atliekant tyrimo analizę, tyrimo medžiaga analizuojama iš įvairių pusių, gaunant objektyvios informacijos. Kokybinio interviu tyrimo atsakymų turinys buvo išsamiai analizuojamas išskiriant atskirus sakinius bei frazes, vėliau grupuojant juos į subkategorijas. Lentelėse tėvų teiginiai pateikiami skliausteliuose nurodant šalies kodą (Lietuva – LT, Danija – DK). Skaičiai laužtiniuose skliaustuose reiškia tyrimo dalyvio numerį.

2.2. Tyrimo dalyviai

Įgyvendinant inkliuzinį švietimą, bendrojo lavinimo mokyklose sparčiai daugėja mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, todėl tyrimui atlikti buvo pasirinkti tėvai, auginantys specialiųjų ugdymosi poreikių vaikus, kurie mokosi bendrojo lavinimo mokykloje. Norint sužinoti kiek tėvai susiduria su inkliuziniu ugdymu, svarbi ir kitų šalių tėvų patirtis, tam tikslui pasirinkta šiuolaikišku ugdymu pasižyminti Danija.

Danijoje apklausti tėvai, auginantys 10, 11, 12 ir 13 metų vaikus. Lietuvoje apklausti tėvai nurodė savo vaikų amžių 12, 13 ir 15 metų. Apklaustų tėvų vaikų amžiaus vidurkis 12,5 metų. Iš viso vyko 8 apklausos - 4 Lietuvoje ir 4 Danijoje. Interviu buvo atliekamas tiesiogiai apklausiant tyrimo dalyvius, pagal iš anksto sudarytus klausimus.

Tyrimo dalyvavo aštuonios šeimos, auginančios specialiųjų ugdymosi poreikių vaikus, lankančius bendrojo lavinimo mokyklas Lietuvoje ir Danijoje. Iš viso vyko aštuonios apklausos - 4 Lietuvoje ir 4 Danijoje. Danijoje apklaustos 3 mamos ir 1 tėtis, auginantys 10, 11, 12 ir 13 metų vaikus. Mama [1] augina 10 metų dukrą, kuri lanko 3 klasę. Jai nustatytas elgesio, emocijų ir dėmesio sutrikimas, nedidelis specialiųjų ugdymosi poreikių lygmuo. Ši mergaitė ugdoma pagal bendrąsias programas, kaip ir visi mokiniai. Mama [2] augina 12 metų sūnų, kuris lanko 6 klasę. Jam nustatytas intelekto sutrikimas, todėl nuolat teikiama mokytojo padėjėjo ir specialiojo pedagogo pagalba. Mama [3] augina 13 metų dukrą, kuriai nustatytas cerebrinis paralyžius ir skaitymo bei rašymo sutrikimai. Tėtis [4] augina 11 metų dukrą, kuriai nustatytas nežymus intelekto sutrikimas. Mergaitė lanko 4 klasę, mokosi pagal individualią programą.

Lietuvoje apklaustos 4 mamos, auginančios 12, 13 ir 15 metų vaikus. Mama [5] augina 13 metų sūnų, kuriam nustatyti žemi intelektiniai gebėjimai, nedideli specialieji ugdymosi

poreikiai, elgesio bei emocijų sutrikimas. Šiuo metu jis lanko 6 klasę, mokosi pagal individualią programą. Mama [6] viena augina 15 metų sūnų, kuriam nustatytas nežymus intelekto sutrikimas, taikoma individualizuota programa ir skirtas namų mokymas. Mama [7] augina 12 metų sūnų, kuris lanko 6 klasę. Berniukas turi nežymų klausos sutrikimą, yra ugdomas pagal bendrąsias programas. Mama [8] augina 13 metų dukrą, kuri turi kalbos ir kalbėjimo sutrikimą. Ši mergaitė ugdoma pagal bendrąsias programas.

2.3. Tėvų požiūris į vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, galimybę rinktis ugdymosi formą

Kaip teigia Gevorgianienė, Zaikauskas (2007), didelę įtaką inkluzijos vykdymui turi tėvų požiūris. Svarbu, kad tėvai, parinkdami ugdymo vietą savo vaikui, mąstyty apie tai *kaip*, o ne *kur* turėtų mokytis vaikas su negalia. Pasak autorių, netgi tokiaime ugdyme gali slypėti segregacijos pavojus. Pasak Mažylienės, Gutauskienės, Tumelienės ir kt. (2011), mokinių tėvai dažnai elgiasi kaip „klientai“, kurie apie mokyklas sprendžia pagal mokymo rezultatus. Šio tyrimo metu buvo siekiama išanalizuoti tėvų požiūrį apie galimybę rinktis ugdymosi įstaigą bei priežastis, lėmusias jos pasirinkimą. Apklausos duomenys pateikti 1 lentelėje.

1 lentelė

Tėvų požiūris į įstaigas, kuriose mokosi specialiųjų ugdymosi poreikių vaikai

Subkategorija	Teiginiai
Teigiamai vertinama galimybė rinktis bendrojo lavinimo mokyklą	<i>Kiek esu bendravusi su tėvais, kurie augina tokius vaikus, paprastai veda į bendrojo lavinimo įstaigas (DK) [1]. Now everybody studying in mainstream schools (DK) [2]. Bendrojo lavinimo mokyklos turi būti skirtos visiems vaikams (LT) [6]. „Normalioj“ mokykloj (LT) [8].</i>
Labiau vertinamos privačios mokyklos	<i>Labai džiaugiasi; gauna įvairiapusę specialistų pagalbą; teikiama daug dažniau; individualiai kiekvienam (DK) [1]. A good idea to integrate them; if they received the necessary support (DK) [4].</i>
Specialiosios mokyklos skirtos didelių ir labai didelių ugdymosi poreikių vaikams	<i>Mental retardation are hard; they studying in special schools (DK) [2]. Specialiose mokyklose tai labai „sunkius“ vaikiukus moko (LT) [5]. Jei vaikas labai sunkų sutrikimą turi, tada reikėtų jį mokyti specializuotoj mokykloj (LT) [6].</i>

Tėvų žinios apie švietimo politiką specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų atžvilgiu	<i>From political side was implemented a suggestion that special class pupils, if possible, would be integrated into regular classes (DK) [4]. Kiekvienas turi teisę į pasirinkimo laisvę; mokykla privalo suteikti visas reikiamas paslaugas (LT) [7].</i>
Nepakankamas mokyklų finansavimas	<i>The major problem in Denmark is that there is not enough money allocated to support these children. There are a lot of teachers and educators, who believe that this suggestion has been made in order to save money (DK) [4].</i>
Neigiamai vertinamas specialiųjų poreikių asmenų ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose	<i>If the student has major social and academic problems, it would be a daily torment of having to stay in a regular class; poor teachers are now responsible for teaching not only normally functioning children, but also responsible for support of children with special needs, which is not so good for all - the ordinary children, special class children and the teacher (DK) [4]. Gal ir nenorėtu, kad tokie, kaip Nedas mokytųsi; triukšmauja per pamokas; blogai mokosi; kartais kitus vaikus nuskriaudžia (LT) [5].</i>

Tyrimo duomenys parodė, kad tėvai teigiamai vertina galimybę rinktis ugdymosi įstaigą. Dažnai specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniams ugdyti pasirenkamos bendrojo lavinimo mokyklos. Geriau vertinamos yra privačios ugdymo įstaigos, motyvuojant tuo, kad ten gaunama įvairiapusė pagalba ir skiriamas didelis dėmesys individualiai kiekvienam mokiniui, tačiau galimybės privačiai ugdyti savo vaikus yra ribotos dėl finansinių priežasčių.

Analizuojant tyrimo dalyvių teiginius, paaiškėjo, jog tėvai supranta kokia pagalba specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniams turi būti teikiama bendrojo lavinimo mokykloje („mokykla privalo suteikti visas reikiamas paslaugas“) ir nurodė, jog Danijoje šiose mokyklose mokiniai dažniausiai ugdomi tuomet, kai jų specialieji ugdymosi poreikiai yra nedideli. Specialiosiose mokyklose daugiau ugdomi mokiniai, turintys sunkias negales, didelius ar labai didelius ugdymosi poreikius ir žemą intelekto koeficientą, todėl tėvai labiau linkę rinktis bendrąsias ugdymo įstaigas. Jų manymu specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniai gali ir geba ugdytis drauge su įprastai besimokančiais. Išanalizavus tėvų pasisakymus, paaiškėjo, jog Danijoje, kaip ir Lietuvoje yra specialiosios klasės, tačiau stengiamasi mokinius integruoti į bendrąsias klases ir ugdyti drauge su visais.

Šiuo klausimu ne visų dalyvių nuomonės sutapo. Yra manančių, kad specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai ne visuomet gali ugdytis drauge su įprastai besimokančiais. Šie teiginiai grindžiami tuo, kad neretai tokie mokiniai blogai mokosi ir reikalauja ypatingo

dėmesio, triukšmauja, taip trukdydami įprastam, kasdieniniam klasės darbui. Toks mokymas, vykstantis kasdien, neduos teigiamų rezultatų nei vienam ugdymo dalyviui.

Išanalizavus tėvų požiūrį į ugdymo įstaigas, kuriose ugdomi specialiųjų poreikių turintys vaikai, svarbu panagrinėti priežastis, dėl ko jie pasirinko bendrojo lavinimo mokyklas. Taip bus siekiama sužinoti kokie aspektai lėmė jų apsisprendimą. Bendrojo lavinimo mokyklos pasirinkimo priežastys analizuojamos 2 lentelėje.

2 lentelė

Priežastys, lėmusios bendrojo lavinimo mokyklos pasirinkimą

Subkategorija	Teiginiai
Artimieji, besimokantys toje pačioje mokykloje	<i>Kad būtų kartu su broliu (LT) [5].</i>
Noras pritapti prie įprastos raidos vaikų	<i>In mainstream school, he dont get a lot of help, but he have friends in there (DK) [2]. I want to see her with normal pupils, who can learn a lot and who can help to my child (DK) [3]. I think that integration is good for some children, like my daughter, if they are given the right support (DK) [4]. Nusprendėme todėl, kad sutrikimas nėra žymus. Norėjome, jog jis augtų ir mokytųsi lygiaverčiai kaip ir jo bendraamžiai vaikai (LT) [7].</i>
Geografinės priežastys	<i>Nu mums arčiau namų ta mokykla (LT) [6]. Be to tik du žingsniai iki jos mokyklos, tai praktiškai kaip namuose (LT) [8].</i>
Apsisprendimą lėmė kelios priežastys	<i>Aš net nesvarsčiau jos leisti į specialiąją mokyklą; būtų nelengva vaiką vežti keliasdešimt kilometrų kasdien į ugdymo įstaigą, kurioje mokosi vien spec. poreikių vaikai; noriu, kad mano vaikas būtų ugdomas kartu su kitais „sveikais“ vaikais; kad nesijaustų atskirtas ir kitoks (DK) [1].</i>

Danijoje tyrime dalyvavusių tėvų požiūris į ugdymo įstaigas mažai kuo skiriasi nuo Lietuvoje gyvenančių tėvų požiūrio. Kaip jau buvo minėta, jie mano, jog specialiosios mokyklos yra skirtos vaikams, turintiems didelius specialiuosius ugdymosi poreikius, todėl pageidauja savo vaikus ugdyti drauge su įprastos raidos vaikais, teigdami, kad iš jų galima daug ko pasimokyti. Lietuvoje tyrime dalyvavę tėvai labiau linksta prie „patogesnės“ ugdymo įstaigos, t. y. tokios, kuri arčiau namų ar kur esama pažįstamų žmonių. Danų tėvų, dalyvavusių tyrime, požiūris yra toks, jog vaikai turi būti ugdomi drauge su įprastos raidos vaikais tam, kad galėtų tinkamai pritapti visuomenėje, taip pat siekiant išvengti neigiamos aplinkinių nuomonės. Lietuviai tėvai labiau orientuojasi į praktinius dalykus, tokius kaip patogi geografinė padėtis.

Abiejų šalių tėvų požiūris atskleidžia, jog pagrindinės priežastys, dėl ko specialiųjų ugdymosi poreikių turintys vaikai turėtų būti ugdomi drauge su įprastos raidos vaikais yra noras pritapti ir nuostata, kad ten jų vaikai susiras draugų bei viliamasi, kad ugdymas klostysis sėkmingai.

Norint sužinoti ar vaikų esamiam poreikiam turėjo įtakos ikimokyklinis ugdymas, būtina išanalizuoti vaiko ugdymą prieš mokyklą bei tėvų požiūrį kaip ir kur turėtų būti ugdomi specialiųjų poreikių vaikai. Ši analizė pateikiama 3 lentelėje.

3 lentelė

Specialiųjų ugdymosi poreikių turinčio vaiko ugdymas prieš mokyklą

Subkategorija	Teiginiai
Neigiamas tėvų požiūris į darželius	<i>Nebuvo sužavėta, skųsdavosi, kad piktos auklėtojos, eidavo labai nenoriai, tai aš jos ir neveddavau per prievartą; darželiai, nelabai man jie patinka (DK) [1]. Vedėm kelis sykius, kai visai mažiukas buvo, bet baisiai klykdavo, tai paskui ir nebevedėm (LT) [5]. Tie vaikai tokie žiaurūs (LT) [8].</i>
Teigiamas vaikų patyrimas iš darželio	<i>Everything was all right. He liked this place a lot (DK) [2]. Patiko (LT) [6]. Sekėsi gerai; labai gerą logopedę turėjom (LT) [7]. Lankė nuo pat lopšelio; geriau negu mokykloj (LT) [8].</i>
Vaikų ugdymas artimiausioje jo aplinkoje	<i>Didžiąją dalį praleisdavo namuose su močiute. Mums gerai, mes didelė šeimyna, beveik visi čia gyvenam, tai bėdų nėra. Galėjau būti tikra, kad Gabrielė bus prižiūrėta tinkamai, gaus daug dėmesio (DK) [1]. Nelankė, pas senelius nuveždavau (LT) [5]. We was at home together (DK) [3]. No, she was at home with her mother (DK) [4].</i>
Silpna fizinė sveikata riboja ikimokyklinio ugdymo pasirinkimą	<i>Labai dažnai būdavo taip, jog nuvedus į darželį mergaitė susirgdavo (DK) [1]. Dažnai sirgdavo (LT) [5]. Lankė, bet labai dažnai sirgdavo (LT) [6]. No no; all the time we visited hospitals, physical center (DK) [3].</i>

Išanalizavus tėvų požiūrį į vaiko ikimokyklinį ugdymą paaiškėjo, kad tėvai rinkdamiesi kaip ugdyti savo vaiką atsižvelgia į emocinę bei fizinę jo būklę. Toks požiūris turi teigiamos įtakos dabartiniam vaiko ugdymui, kadangi specialiųjų poreikių tenkinimas ankstyvajame vaiko amžiuje svarbus jo tolesniam vystymuisi. Pasak Ališauskienės, Čegyčės (2008), ankstyvoji pagalba vaikui akcentuoja vaiko ir šeimos stiprybes, resursų telkimą, socialinį dalyvavimą, įgalinimą bei šeimos inkluziją. Neigiama nuomonė apie darželius turėjo įtakos pasirenkant vaiko

ugdymą namie su mama ar artimaisiais. Tačiau vaikams, lankiusiems darželį liko geras patyrimas ne tik iš emocinės pusės. Tinkama specialistų pagalba ne mažiau svarbi vaiko raidai.

Galima teigti, kad vaiko ugdymui svarbu ne *kur*, o *kaip* jis bus ugdomas. Tie patys principai galioja ir tolesniame vaiko švietime. Nuo ugdymo kokybės priklausys ir mokinio tolimesnio gyvenimo kokybė: profesijos pasirinkimas, įsitvirtinimas į darbo rinką. Natūralu, jog tėvai rūpinasi vaiko gerove ir turi lūkesčiu dėl jo ateities. Tėvų lūkesčiai analizuojami 4 lentelėje.

4 lentelė

Tėvų lūkesčiai dėl specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų bendrojo lavinimo mokykloje

Subkategorija	Teiginiai
Tikisi, kad pasiruoš ateičiai	<i>Tikiuosi, kad baigusi pradinės klases mano mergaitė jau turės pagrindus, nes vėliau pamokos tik sunkės, tad ką atsineš iš pradinių klasių, tas nulems tolimesnius jos pasiekimus. Ji pati daug nepadarys, nes kaip ir sakiau dar nėra labai savarankiška, jai reikalinga nuolatinė pagalba, kad ir atliekant tuos pačius namų darbus; norėčiau, kad mergaitė mokėtų rašyti ir skaičiuoti nebedarydama tiek daug klaidų kaip dabar (DK) [1]. I hope he learn something for his future. I mean something practice, what he can use in his life (DK) [2]. Than I hope she get some knowledge for her future (DK) [3]. Nu tikiuosi, kad išmoks ką nors, kad paskui galėtų kokį darbą rasti (LT) [5]. Nu tikiuosi, kad pramoks kažką. Kad baigs vidurinę ir kokį darbą ras ateity (LT) [6]. Tikiuosi, kad jis baigs mokyklą, pasirinks norimą specialybę ir sėkmingai toliau mokysis (LT) [7].</i>
Įgaus pasitikėjimo savimi	<i>Well, first I hope she belief herself more than today (DK) [3].</i>
Įveiks specialiuosius ugdymosi poreikius	<i>Labai tikiuosi, kad išmoks nebemikčioti ir kad galės drąsiai šnekėti prieš žmones (LT) [8].</i>
Nieko nesitiki	<i>I dont have achievements from this school anymore (DK) [4].</i>

Tyrimo rezultatai atskleidė, jog abiejų šalių tėvų požiūris sutampa ties klausimu, jog tėvai tikisi, kad mokykloje jų vaikai pasiruoš ateičiai ir įgis tam tikrų, reikalingų žinių besirenkant profesiją. Tėvams svarbu, kad vaikai išmoktų ne tik teorinių, bet ir praktinių dalykų, kurie ateityje padėtų rasti darbą ateityje. Dėl tos pačios priežasties ne mažiau svarbus įvardintas dalykas yra pasitikėjimas savimi bei viltis įveikti specialiuosius ugdymosi poreikius.

Tėvai, pasirinkę bendrojo lavinimo mokyklas specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems vaikams, nuolat stebi jų pažangą, psichologinę būseną, taip susidarydami nuomonę apie švietimo

kokybę ir vaikų prisitaikymą pasirinktoje ugdymo įstaigoje. Šie aspektai bus nagrinėjami kitame poskyryje (2. 4. poskyris).

2.4. Tėvų požiūris į specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų prisitaikymą bendrojo lavinimo mokykloje

Švietimo įstaigose besimokantys nepilnamečiai asmenys turi mažiau gyvenimiškos patirties nei suaugusieji, todėl svarbu kaip jie geba prisitaikyti ir kokias strategijas panaudoja sunkiose situacijose (Balsevičienė, Šinkariova, 2013). Tėvų pagalba, įveikiant sunkumus mokykloje, vienas svarbiausių sėkmingo prisitaikymo aspektų. Norint tinkamai padėti vaikui, ne ką mažiau svarbios žinios apie situaciją, esamą mokykloje bei vaiko savijautos supratimas. Tuo tikslu bus nagrinėjams tėvų požiūris į specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų prisitaikymą bendrojo lavinimo mokykloje.

5 lentelė

Specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų santykiai su bendraamžiais

Subkategorija	Teiginiai
Tarp bendraamžių jaučiasi blogai	<i>Labai pergyvena, verkia; viena mėgsta būti; jaučiasi nelabai gerai; augo tarp suaugusiųjų, yra įpratusi prie vyresnių žmonių (DK) [1]. Tie keli chuliganai (LT) [8].</i>
Įsitraukimas į bendrą veiklą	<i>They play with computer together; sometimes go outside to run (DK) [2]. Work together; play together, in one circle (DK) [3]. Play together and do homework; after school they are friends too (DK) [4]. Gerai jaučiasi; aktyvus būna su klasiokais; draugai tokių problemų kaip mano vaikas neturi, bet bendrauja neišskirdami; visad turi savo veiklos, gražiai kartu bendrauja (LT) [6]. Bendraujantis, judrus; draugų jam užtenka (LT) [7]. Dauguma protingi vaikai, su jais tai nori ir bendrauti, ir žaisti (LT) [8].</i>
Noras bendrauti su klasės draugais	<i>She want to communicate (DK) [3]. Jis nori draugauti, tik nelabai moka, gal ir tie klasiokai nelabai draugauti nori (LT) [5].</i>
Patyčios mokykloje	<i>They jeer of children, who are different (DK) [4]. Viens kėnors pasako; tuojau pat ir susipyksta. Tokio amžiaus vaikai gali būti labai nedraugiški (LT) [5]. Dėl klausos problemų jis nevisada kalba ar ištaria žodžius taisyklingai, todėl sulaukia ir pašiepimų; skaudžiai išgyvena (LT) [7].</i>

Apžvelgus tėvų nuomonę apie jų vaikų santykius su bendraamžiais mokykloje, pastebima, jog vaikai mokykloje prie klasės draugų nepritampa dėl priežasčių, kurios susiklostė dar iki vaikai pradėdant lankyti mokyklą. Kaip jau buvo minėta anksčiau, labai svarbu ikimokyklinis vaiko ugdymas. Vaikas, augęs tarp suaugusiųjų, sunkiai pritampa bendraamžių rate, dėl to patiria nemalonių emocinių išgyvenimų. Kita priežastis – nedraugiški bendraklasiai. Tėvai mano, kad jų vaikas bendrauti nori, tačiau be aplinkinių pagalbos negeba tai padaryti. Priešingas elgesys – specialiųjų ugdymosi poreikių vaikų atstūmimas, dar labiau padidina atsiskyrimą nuo klasės draugų. Kita problema – patyčios, turinčios neigiamų pasekmių mokinio emocinei būsenai ir savijautai mokykloje. Kaip rodo tėvų pasisakymai, abiejose šalyse gyvenantys vaikai dėl savo specialiųjų ugdymosi poreikių neišvengia patyčių.

Pažvelgus iš kitos pusės, tėvai mano, jog pačio vaiko įsitraukimas į bendrą veiklą, žaidimai drauge, turi teigiamos įtakos vaikų santykiams. Jei specialiųjų ugdymosi poreikių vaikas rodo iniciatyvą draugauti, vaikai priima jį ir bendrauja neišskirdami iš kitų. Problema ta, kad dažnai bendravimas yra apsunkinamas dėl pačio vaiko nedrąsos ar dėl to, jog sunku įsilieti į bendrą draugų ratą, kai kiti draugauja nuo pat mažumės.

Net neabejojama, kad teigiami bendraamžių santykiai turi įtakos vaikų emocinei būklei. Teigiamą emocinę būklę iš dalies lemia ir mokinių pažangumą bei motyvaciją mokytis, o visos šios priežastys kartu, turi įtakos vaiko savijautai mokykloje. Šis klausimas analizuojamas 5 lentelėje.

6 lentelė

Specialiųjų ugdymosi poreikių turinčio vaiko savijauta bendrojo lavinimo mokykloje

Subkategorija	Teiginiai
Gera savijauta dėl teigiamos emocinės aplinkos	<i>Patinka, kad yra papildomi būreliai (DK) [1]. Galvoju, kad gerai. Nuo pirmos klasės jau lanko tą pačią mokyklą, tie patys mokytojai, vaikai, aplinka (LT) [5]. Man atrodo, kad jis puikiai jaučiasi. Labai savim pasitiki, yra gana draugiškas, klauso mokytojų; jis ten gali save parodyti (LT) [6]. Manau jaučiasi gerai. Jis nesijaučia kitokiu, jaučiasi lygiavertis (LT) [7].</i>
Noras eiti į mokyklą priklauso nuo nuotaikos	<i>Eina noriai, tačiau mokykloje, kuomet reikia atsisveikinti su manimi, visuomet įsikimba į ranką ir sako, kad nori eiti su manimi (DK) [1]. Not all the time. Well, Friday I'm constantly at home, she want to be with me (DK) [3]. Dažnai serga, tai pabosta sėdėti namuose, tada jau nori. Kai ilgiau paeina, vėl nebenori. Tai su klasiokais susitikti nori (LT) [6]. Dažniausiai eina noriai, tačiau</i>

	<i>sunkiausia būna atsikelti rytais (LT) [7]. Tikrai ne visuomet. Nu kad nėra taip, kad jinai nori eiti. Eina tik ir nieko nesako, o kartais tai matau, kad nenori. Ir serga dažnai. Man atrodo, kad dėl klasiokų. Chuliganai jie tokie bjaurūs. Blogai šneka, net stumdosi (LT) [8].</i>
Bloga savijauta dėl klasės draugų	<i>And most important reason is jeer (DK) [4].</i>
Sunku mokytis	<i>He allways dont want; think, that school waste them time. (DK) [2]. Is not so easy to learn for her (DK) [4]. Tai kad ten mokytis reikia, o jis tingi (LT) [5].</i>
Savijauta būtų geresnė, jei mokykloje turėtų daugiau draugų	<i>Norėtųsi, kad mergaitė daugiau bendrautų su kitais vaikais, įgytų draugų. Reikėtų, kad mokykloje būtų kuo daugiau namų aplinkos (DK) [1]. I think sometimes its better to be without me (DK) [3]. more friendly environment (DK) [4].</i>
Trūksta motyvacijos	<i>Want to learn like everybody; if they cant understand, they lost them motivation and stoped in one place. (DK) [2]. Nu jei mokslai geriau sektųsi, gal ir pats geriau jaustųsi (LT) [5].</i>

Tyrimo dalyviai atskleidė savo požiūrį, kad vienas svarbiausių aspektų bendrojo lavinimo mokykloje yra kiekvieno vaiko, tarp jų ir turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių, savijauta. Danų tėvų, dalyvavusių tyrime, nuomonė šiuo klausimu buvo įvairi. Jie nurodė daug priežasčių, dėl kurių jų vaikas mokykloje galėtų geriau jaustis. Buvo nurodytos tokios priežastys kaip artimųjų nebuvimas šalia, nedraugiška aplinka, draugų trūkumas. Nors nebuvo vieningos nuomonės kodėl vaikai bendrojo lavinimo mokykloje jaučiasi nepakankamai gerai, tačiau dauguma tėvų galėjo konkrečiai nurodyti kas pagerintų jų vaikų savijautą.

Lietuvių tėvų, dalyvavusių tyrime nuomone, jų vaikai bendrojo lavinimo mokykloje jaučiasi gerai. Tėvai pažymi tokius dalykus, kaip vaikui patinkantys būreliai, mėgiamos pamokos, mokyklos renginiai, susitikimai su draugais. Nurodo, kad specialiųjų ugdymosi poreikių turintis vaikas yra lygiavertis, kaip ir kiti mokiniai, todėl jam dėl šių poreikių nėra priežasčių jaustis blogai. Danų tėvai priešingai – mano, jog vaiko savijauta mokykloje nėra gera. Priežastis nurodo tokias, kaip nesisekantis mokslai, nedraugiški bendraklasiai.

Geriausiai specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniams mokykloje besisekantis dalykai

Subkategorija	Teiginiai
Geriausiai sekasi patinkantys dalykai	<i>Geriausiai sekasi dailės pamoka, taip pat ši pamoka ir labiausiai patinka. Mėgsta pasaulio pažinimo pamokas, nes mokytoja pateikia dauguma užduočių per kurias reikia daug piešti ir spalvinti (DK) [1]. But maybe math goes best. Its because he like this lesson (DK) [2]. All arts, music (DK) [3]. I dont know, maybe art (DK) [4]. Kūno kultūra (LT) [5]. Geriausiai sekasi gamtos pažinimo mokslai. Labiausiai patinka tikriausiai kaip ir daugumai berniukų - kūno kultūra (LT) [7].</i>
Vienodai gerai sekasi visi mokomieji dalykai	<i>Visi vienodai, man atrodo. Būna ir geresnių, ir blogesnių pažymių (LT) [6]. Nu bet taip iš tų sunkesnių pamokų, tai maždaug vienodai visos. Gal truputį geriau matematika einasi, bet iš esmės tai visos neblogai (LT) [8].</i>

Abiejose šalyse tėvų atsakymai apie mėgstamas vaikų pamokas buvo panašūs. Labiausiai vaikams patinka tos pamokos, kurios geriausiai sekasi. Dar vienas svarbus aspektas yra mėgiamas mokytojas. Tėvų nuomone, specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniams teigiami rezultatai ir gera savijauta bendrojo lavinimo mokykloje padeda geriau jaustis ir pritaipiti prie bendraamžių. Jiems tai ypatingai svarbu, nes dažnai šie mokiniai neapsieina be pagalbos ne tik mokymosi, bet ir socialinių įgūdžių srityje. 8 lentelėje nagrinėjama vaikui reikalinga pagalba, padedanti prisitaikyti ugdymosi aplinkoje.

Pagalba specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiam mokiniui prisitaikyti bendrojo lavinimo mokykloje

Subkategorija	Teiginiai
Mokytojų pagalba	<i>Nu jo jo, taigi vis vien kažką išmoko (DK) [1]. Now they help a lot. Teachers work with Trine in all subject and I think its very help for her knowledge (DK) [3]. Kad mokytojai daugiausiai prie vaiko mokslų ir prisideda. Jei ne tas namų mokymas, tai nežinau ką jis išmokyti. Tikrai nespėtu su kitais vaikais (LT) [6]. But I think sometimes they can help for children, wich are more difficulty (DK) [2]. Aš galvoju, kad mokytojai. Gal pradinių klasių mokytoja labiau, paskui spec. pedagogė (LT) [5]. Na, logopedė padeda</i>

	<i>labai (LT) [7].</i>
Bendraklasiai padeda mokytis	<i>They help if her need. They move her in class, in school. Play with her. I think she is happy, its provide confidence (DK) [3]. Gal taip, kaip dabar - gali vieni kitiems padėti, jei reikia (LT) [7].</i>
Prisitaikymo mokykloje sėkmė priklauso nuo pačio mokinio	<i>Manau, kad niekas kitas taip nepadės, kaip ji pati sau gali padėti. Juk jei nebus noro ir pastangų, tai niekas į galvą per prievartą žinių neįdės (DK) [1]. He can learn and try to learn new things (DK) [2]. She can work a lot, than she can help to herself (DK) [3]. She can try try and one more time try. She need to know, that is very important to have some more knowledge (DK) [4]. Jisai galėtų pradėti mokytis, ruošti pamokas, susitvarkyti savo elgesį. Aš suprantu, kad jam sunkiau negu kitiems vaikams, bet tikrai pasimokęs daugiau ką išmoktų, nei dabar (LT) [5]. Gali stengtis, mokytis (LT) [6]. Tai nuo jo viskas labiausiai ir priklauso. Reikia noro turėti ir nemažai pastangų įdėti (LT) [7]. Labai labai stengtis (LT) [8].</i>
Tėvų pastangos padėti vaikui prisitaikyti	<i>Duodu vaikui visko, ko nori. Nu ta prasme su protu aišku. Bet jei tikrai labai nori ir matau, kad užsidegus yra, tai o ko ne (DK) [1]. I can do almost everything, what she want, but I think she need to do more to herself (DK) [3]. Im his mother, I do everything, what I can do best (DK) [2]. I try to help a lot, but now I have no other solution, how to choose other school (DK) [4]. Nu galėčiau labiau jam padėti mokytis ar pamokas paruošti. Bet tai, kad laiko nėra, o šiaip tai padėčiau (LT) [5]. Kad neturiu laiko daug su juo užsiimti. Dažnai dirbu, o namuose irgi darbų yra. Aišku, padedu kiek galiu. Va, tą namų mokymą išsikovojau. Man tai labiausiai vaiko ateitis rūpi, tai tikrai viską darau ką galiu. Tik jau pati mokytis nelabai laiko turiu (LT) [6]. Aš labai ją palaikau visuose reikaluose. O daugiau niekuo negaliu padėti, nes net nenumanau kaip (LT) [8].</i>

Tėvų nuomone, prie geros vaiko savijautos bendrojo lavinimo mokykloje prisideda mokytojai. Ne maža dalimi prisideda ir bendraklasiai, padėdami vaikui mokytis. Paaikškėjo, jog abiejų šalių tėvų nuomone daugiausiai įtakos vaiko pasiekimams turi jis pats, tačiau aplinkinių pagalba taip pat svarbi.

Išanalizavus tėvų požiūrį kaip specialiųjų ugdymosi poreikių vaikai prisitaiko bendrojo lavinimo mokykloje, galima teigti, jog tėvai didžiausią dėmesį kreipia ne į mokinio akademinų

žinių lygi, bet į jo emocinę, psichologinę būklę mokykloje ir socialinį dalyvavimą. Jų manymu mokinys gerai jaučiasi tuomet, kai yra prisitaikęs prie bendraamžių, turi draugų, gerai sutaria su mokytojais.

Vienas svarbiausių šios temos aspektų – išanalizuoti pačių tėvų pagalbą savo vaikams. Rezultatai atskleidė, kad lietuviai tėvai mažiau prisideda prie vaiko pasiekimų nei danai. Lietuviai nurodė tokias priežastis, kaip laiko stoka ar nepakankamos žinios. Danijoje tėvai vaikams padeda pagal išgales, ne vienas nurodė pildantis vaiko norus. Siekiant sužinoti kaip tėvai prisideda prie mokyklos veiklos, analizuojama 9 lentelė.

9 lentelė

Tėvų dalyvavimas mokyklos veikloje

Subkategorija	Teiginiai
Tėvai dalyvauja mokyklos organizuojamuose renginiuose ir susirinkimuose	<i>Dalyvauju tėvų susirinkimuose; Žinoma, dalyvauju ir mokyklos rengiamose šventėse, stebiu dukros pasirodymus (DK) [1]. I always attend in all his sports match, participate together, if it match for family (DK) [2]. Always try to be on school holidays (DK) [3]. Į susirinkimus vaikštau, su auklėtoja bendrauju. Kartais padedu pamokas paruošti, jeigu čia skaitos kaip mokyklos veikla (LT) [5]. Žinoma, jei būna kokie susirinkimai ar renginiai, ypač, kuriuose Arnas dalyvauja, tai būnam visa šeima (LT) [7].</i>
Nuolat palaikomas ryšys su mokyklos mokytojais	<i>Dabar yra tokie laikai, kad galima greitai ir paprastai bendrauti per el. paštą, telefonu (DK) [1]. Yes, of course. We communicate all the time (DK) [3]. I communicate with other parents a lot (DK) [4]. Nu kaip, bendrauju, kai reikia. Su pačiais mokytojais gal nelabai dažnai bendrauju, bet su auklėtoja dažnokai. Su socialine dažnai, direktorium, pavaduotojom. Dažniausiai tai būna, kai kažką prisidirba. O šiaip, tai tokie bendri susirinkimai, atvirų durų dienos. Į tuos bendrus susirinkimus, tai taip dažnai nevaikštau, nes man užtenka ir taip, kai asmeniškai iškviečia (LT) [5]. Kiekvieną kartą, kai susirinkimai būna. Stengiuosi tada su visais mokytojais pasikalbėti. O šiaip tai kasdien elektroninį dienyną tikrinu, mokytojai būna parašę reikiamą informaciją (LT) [7].</i>

Šis klausimas buvo iškeltas siekiant ištirti kaip patys tėvai dalyvauja mokyklos veikloje. Norint padėti vaikui prisitaikyti, tėvų bendradarbiavimas su mokykla yra būtinas. Galima teigti, jog šiuo atžvilgiu aktyvesni yra danai, kurie dalyvauja mokyklos organizuojamose šventėse, dalyvauja renginiuose, patys prie jų prisideda. Dažniausiai vyksta nuolatinis bendravimas su mokytojais. Lietuvoje tėvai pasyvesni, dažniau bendrauja reikalui esant arba nedalyvauja visai.

Abiejų šalių tėvų komunikacijos su mokytojais priežastys panašios tuo, kad yra bendraujama klausimais konkrečiai dėl savo vaikų, o skirtumas tas, kad Lietuvoje tėvai daugiau bendrauja vaikui mokykloje nusižengus, o Danijoje stengiamasi konsultuotis daugeliu klausimų.

Dalyvaudami mokyklos veikloje, tėvai turi galimybę geriau pažinti vaiko ugdymosi aplinką ir taip padėti tenkinti jų specialiuosius ugdymosi poreikius. Nuolat komunikuodami su mokytojais, tėvai susidaro nuomonę apie mokyklos bendruomenę. Ši nuomonė atsispindi kitoje darbo dalyje (2.5. poskyris).

2. 5. Tėvų nuomonė apie mokyklos bendruomenės požiūrį į vaikus, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių

Kaip jau buvo minėta ankstesnėse darbo dalyse, siekiant vaikui suteikti visapusišką pagalbą yra svarbus visų ugdymo dalyvių bendradarbiavimas. Mažylienė, Gutauskienė, Tumelienė ir kt. (2011) teigia, jog mokyklos teikiamų pagalbos būdų veiksmingumas priklauso nuo jų praktinio realizavimo kokybės. Pasirinkus bet kurį pagalbos teikimo būdą svarbiausia yra mokinio ugdymosi poreikių identifikavimas, jų tenkinimo strategijų numatymas, bendrų mokinio pasiekimų (akademinų, elgesio, socialinių) vertinimas bei tėvų teikiamos informacijos panaudojimas pritaikant ugdymo programą mokiniui. Pagal tai, kaip mokykla teikia pagalbos būdus ir juos realizuoja praktiškai, tėvai gali susidryti nuomonę apie jų vaiko specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimo kokybę. Šis klausimas analizuojamas 10 lentelėje.

10 lentelė

Mokytojų ir bendraamžių požiūris į specialiųjų ugdymosi poreikių vaikus

Subkategorija	Teiginiai
Mokytojai neskiria išskirtinio dėmesio	<i>Išskirtinio dėmesio mano mergaitei nėra; niekas ten labai ir neužsiima su ja (DK) [1]. They help, but for all class in one time. There are no exception for my child (DK) [2]. Šiaip neblogi mokytojai. Nu būna, kad pareina iš kai kurių pamokų, paklausiu „ką veikei“, o jis sako „nieko“. Klausiu „kaip tai nieko“, o jis sako, kad spalvino ar panašiai (LT) [6]. Mokytojai dažniausiai nesigilina į vaiko problemas ir nediferencijuoja mokymo. Moko taip, kaip ir visus mokinius, papildomo dėmesio negauna (LT) [7]. Nu kaip kaip, kaip ir visus. Kas daugiau padės mokykoj, jei ne mokytojai (LT) [8].</i>

Bendraamžiai specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių laiko draugu	<i>They are friends all together; everybody has friend. Frederik has three or four friends. They like each other (DK) [2]. They are friends all together; nice classfriends (DK) [3]. Tikrai nėra atstumtas (LT) [6].</i>
---	---

Tėvų nuomone, mokykloje specialiųjų ugdymosi poreikių vaikas negauna išskirtinio dėmesio iš mokytojų. Dažniausiai jie dirba bendrai, su visa klase. Abiejų šalių tėvai teigia, jog mokytojai nesigilina į vaiko problemas ir nediferencijuoja mokymo. Jie stengiasi padėti visai klasei bendrai. Bendraamžių požiūris į specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus labiau teigiamas, jie šiuos mokinius laiko savo draugais.

Bendrojo lavinimo mokykloje specialiųjų poreikių mokinių ugdymo procese dalyvauja ne tik mokytojai. Pagalbą teikia specialistai, atitinkamai pagal individualius vaiko poreikius. Specialistų teikiama pagalba nagrinėjama 2.6. dalyje.

2.6. Tėvų nuomonė apie specialistų pagalbą specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniui

Specialistai, dirbantys bendrojo lavinimo mokykloje turi parodyti, jog dirbant su specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiais mokiniais, mokytojai, mokiniai ir mokyklos vadovybė turėtų neišskirti jų iš kitų asmenų, vadovautis lygybės principu. Bendravimas su šiais mokiniais turi būti grindžiamas humanišku, lygiateisišku, turi būti visapusiškai vykdoma socialinė integracija. Specialistų pagalba, mokyklose turi būti formuojamos teigiamos socialinės nuostatos, daug dėmesio skiriama bendravimui, terminijai. Atsižvelgiama į kiekvieno mokinio individualybę, pagal tai rašomi vertinimai. Mokiniai neskirstomi pagal jų gebėjimus, kiekvienas vienodai skatinamas ir mokosi pagal savo išgales. Tėvų požiūris į jų vaikų mokyklos specialistų pagalbą nagrinėjamas 11 lentelėje.

11 lentelė

Bendrojo lavinimo mokykloje specialistų teikiama pagalba

Subkategorija	Teiginiai
Pagalbą teikia ne vienas specialistas	<i>Teikiama specialiojo pedagogo ir mokytojos padėjos pagalba (DK) [1]. They have helper in the class; special educator comes to school (DK) [2]. Physio therapist, speech therapist, social educator are normally working (DK) [3]. Class helper, speech</i>

	<i>therapist, special educator (DK) [4]. Eina ir pas spec. pedagogę ir pas psichologę; pas socialinę tai dažnokai ir man tenka apsilankyti (LT) [5]. Logopedė ir spec. pedagogė (LT) [6]. Su spec. pedagoge lietuvių kalbą mokosi, pas logopedę eina (LT) [7]. Logopedė teikia. Neseniai ir pas psichologę pradėjo eiti (LT) [8].</i>
Tėvai patenkinti specialistų teikiama pagalba	<i>Pagalbos pilnumoj pakanka, tikiuosi, kad ateityje tos pagalbos reikės mažiau (DK) [1]. Its enough, they are very professional (DK) [3]. Nu kaip, užtenka. Jau tikrai negaliu skųstis, juk mokytojai individualiai moko mano vaiką. „Ar dar norėtumėt, kad mokykloj būtų teikiama daugiau pagalbos?“ Ne, galvoju, kad užtenka. Juk tas vaikas irgi nesimokys visą dieną, pavargsta gi (LT) [6].</i>
Tėvų nuomone pagalba nėra veiksminga	<i>Gal mažoka jos; Būtų gerai, kad spec. pedagogė galėtų daugiau laiko skirti ir psichologė (LT) [5]. Sunku pasakyti kiek ten tos naudos (LT) [7]. Kažkaip nėra rezultatų (LT) [8].</i>

Visi tyrimo dalyviai atsakė, jog jų vaikams mokykloje teikiama ne vieno specialisto pagalba, tačiau apie jos veiksmingumą tėvų nuomonės išsiskyrė į dvi dalis. Vieni tėvai patenkinti specialistų teikiama pagalba ir mano, kad jos yra užtektinai. Tyrimo dalyviai teigia, kad specialistai nuolat ir intensyviai dirba su specialiujų ugdymosi poreikių turinčiais vaikais, taip padėdami jam pasiekti geresnių mokymosi rezultatų. Specialistai įvardijami kaip savo srities profesionalai. Kita dalis tėvų mano, jog specialistų teikiama pagalba nėra veiksminga, įvardindami darbo trūkumus, tokius kaip neišryškinami darbo rezultatai ar per mažai pagalbos laiko atžvilgiu.

Išvados

1. Inklusinis švietimas – tai nuolat kintantis ir tobulėjantis procesas, kurio pagrindinis tikslas yra užtikrinti kokybišką, visiems prieinamą švietimą. Esminiai inkliuzinio ugdymo principai, paremti žmogaus teisėmis, orientuojasi į bendrą mokyklą visiems, aktyvų dalyvavimą socialiniame gyvenime ir galimybę į savirealizaciją. Inklusinis ugdymas suteikia galimybę pažinti gebėjimų įvairovę ir mokytis iš kitų patirčių. Lietuvos ir Danijos šalių, efektyviai vykdančių inkliuzinį ugdymą, siekiamybė – užtikrinti socialinę sanglaudą, visus asmenis pripažįstant kaip reikalingus ir naudingus visuomeniniam gyvenimui.
2. Lietuvoje mokinių, turinčių specialiųjų poreikių, ugdymas pasižymi lygiateisišku, individualizuotu ir diferencijuotu mokymu bei socialinių kompetencijų ugdymu. Danijoje šie mokiniai ugdomi remiantis liberaliomis nuostatomis, orientuotomis į socialinį teisingumą. Specialiųjų ugdymosi poreikių asmenims suteikiama lygiavertė galimybė rinktis norimą ugdymo įstaigą, užtikrinant visą reikiamą pagalbą.
3. Interviu turinio analizė leidžia daryti išvadą, jog nepaisant ugdymo įstaigos pasirinkimo galimybių ir vienodų sąlygų užtikrinimo, mokinių prisitaikymas bendrojo lavinimo mokykloje priklauso nuo įvairių priežasčių, tokių kaip mokytojų ir specialistų teikiama pagalba, bendraamžių požiūris į specialiųjų ugdymosi poreikių vaikus, tėvų bendradarbiavimas su mokykla, įsitraukimas į vaiko ugdymą bei pačio vaiko pastangos pritaipiti.
4. Bendrojo lavinimo mokyklose, norint kokybiškai vykdyti inkliuzinį ugdymą, svarbus mokyklos bendruomenės požiūris į specialiųjų ugdymosi poreikių vaiką. Tėvų nuomone, mokyklos bendruomenė į šį mokinį žiūri neišskiriant jo iš kitų, teigiant, kad visi mokiniai turi individualių poreikių.
5. Išanalizavus tėvų nuomonę apie specialistų ir mokytojų pagalbą vaikui, galima teigti, jog pripažįstamas visų mokinių individualumas, tačiau mokytojai nei vienam mokiniui neskiria ypatingo ir išskirtinio dėmesio. Specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiam mokiniui didžiausią pagalbą teikia specialistai, siekdami sudaryti sąlygas mokytis pagal individualius gebėjimus.

Literatūra

1. Ališauskas, A., Ališauskienė, S., Gerulaitis, D., Melienė, R., Miltenienė, L. (2010). *Specialiųjų poreikių mokinių ugdymo patirtis Europos šalyse*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
2. Ališauskas, A., Kaffemanienė, I., Melienė, R., Miltenienė, L. (2011). Inkluzinis ir specialusis ugdymas tėvų požiūriu. *Specialusis ugdymas*, 2 (25), 113-127.
3. Ališauskienė, S., Ališauskas, A. (2011). Inkluzinės mokyklos kūrimas. Nepublikuotas pranešimas. Konferencija Švietimo konsultantų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo rezultatų apibendrinimas, 2011-11-25, Vilnius.
http://www.inovacijos_upc.smm.lt/uploads/III_Inkluzines%20mokyklos%20kurimas_S_%20Alisauskiene.ppt (Žiūrėta 2014-01-06).
4. Ališauskienė, S., Čegyte, D. (2008). Ankstyvosios intervencijos vaikystėje specialistų profesinio pasirengimoturinio analizė. *Specialusis ugdymas* 2(19), p. 79-91.
5. Ališauskienė, S., Miltenienė, L. (2004). *Bendradarbiavimas tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
6. Ambrukaitis, J. (2003). *Specialiojo ugdymo pagrindai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
7. Ainscow, M., Booth, D., Dyson, A. (2006). *Improving schools, Developing inclusion*. New York: Routledge.
8. Auškelis, R. (2012). *Problemy sprendimas stiprinant mokyklos ir šeimos partnerystę*. Vilnius: Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.
9. Bagdonas, A., Brazauskaitė, A., Gevoriagienė, V., Girdzijauskienė, S. (2003). *Specialiųjų poreikių vaikų integravimo problemos*. Vilnius: Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras
10. Balsevičienė, B., Šinkariova, L. (2013). Krizių valdymo mokyklose ypatumai. *Pedagogika* (110), p. 96-102.
11. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydzūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla

12. Dudzinskienė, R., Kalesnikienė, D., Paurienė, L., Žilinskienė, I. (2010). *Inovatyviųjų mokymo(-si) metodų IKT taikymas*. Vilnius: VIARECTA.
13. Evansas, P., Sabaliauskienė, R. (2010). Lietuvos kelias inkluzinio ugdymo link. *Specialusis ugdymas Nr. 2(23)*, p. 158-166.
14. Galkienė, A. (2012). Nepriklausomos Lietuvos jaunimo harmoningos visuomenės tapimo samprata. *Pedagogika Nr. 107*, p. 31-41.
15. Geležinienė, R., Gerulaitis, D., Povilaitienė, N., Venckus, R. (2009). *Kūrybiškumas ir socialinė integracija: metodinis leidinys*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
16. Gevorgianienė, V., Zaikauskas, V. (2007). Skirtingo tipo mokyklų nežymiai sutrikusio intelekto mokinių akademiniai pasiekimai. *Acta Paedagogica Vilnensia, Nr. 18*, p. 158-169.
17. Gudonis, V., Ališauskas, A., Rusteika, M. (2011). Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimas bendrojo lavinimo mokyklose: mokinių ir mokytojų požiūris. *Pedagogika*, 101, 91-97.
18. *Guidelines for inclusion: Insuring Access to Education for All* (2005). <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001402/140224e.pdf> (Žiūrėta 2014-01-06).
19. *Inkluzinio švietimo mokytojo profilis* (2012). Odense, Danija: Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūra.
20. *Inkluzinis ugdymas ir veikla klasėje vidurinėje mokykloje* (2005). Odense, Danija: Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūra. http://www.european-agency.org/sites/default/files/iecp_secondary_lt.pdf (Žiūrėta 2014-01-06)
21. Jakaitienė E. (2012). *Specialiojo pedagogo ieškojimai, atradimai, patirtis*. Šiauliai: Lucilijus
22. Johansen, J. M., Nielsen H. A., Norup M., S., Plähn A. J., 2012. *Inklusion i Folkeskolen*. Denmark, Roskilde.
23. Kairienė, D. (2010). Komandos narių bendradarbiavimas teikiant ankstyvąją pagalbą vaikui ir šeimai: atvejo analizė. *Specialusis ugdymas Nr. 1(22)*, p. 84-96
24. Kardelis, K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

25. Kišonienė, R., Dudzinskienė, R. (2007). *Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi(si) poreikių, ugdymo turinio individualizavimas: rekomendacijos mokytojams, ugdančioms skirtingų poreikių ir gebėjimų mokiniams*. Vilnius: VIARECTA
26. Kuginytė-Arlauskienė, I. (2012). Neįgalių vaikų integracijos ugdymo institucijoje optimizavimo galimybės: Norvegijos patirtis. *Improving Life Quality and enhancing Employment Possibilities*, p. 263.
27. Kunigytė – Arlauskienė, I., Jakaitienė, R. (2010). Specialiųjų poreikių turinčių vaikų santykiai su mokyklos bendruomenės nariais. *Socialinis darbas*, 9 (1), 122-131.
28. Kuginytė-Arlauskienė, I., Valančiūtė, L., Ustilaitė, S. (2011). Pedagogų nuostatos į neįgaliųjų vaikų integraciją bendrojo lavinimo mokykloje. *Socialinis darbas Nr. 02*, p. 241-254.
29. *Lov om ungdomsuddannelse for unge med særlige behov* (2007).
<https://www.retsinformation.dk/forms/R0710.aspx?id=25361> (Žiūrėta 2014-01-06).
30. Lietuvos Respublikos įsakymo „Dėl neįgalumo lygio nustatymo kriterijų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimas 2012-04-06, Nr. V-304/A1-189/V-614.
<http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=25F5EB7C-457D-4F3C-BEC1-AF237AC82B0F>
31. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas 2011-03-17, Nr. 1281.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=395105&p_query=&p_tr2=
(Žiūrėta 2017-01-06).
32. Mažylienė, A., Gutauskienė, R., Tumelienė, R., Špokienė, R. (2011). *Inkliuzinis ugdymas ir pagalba mokiniui*. Vilnius: Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.
33. Merfeldaitė, O., Pivorienė, J. (2011). Vaikų ir pagalbos specialistų požiūris į socializacijos centruose teikiamą pagalbą vaikams. *Socialinis darbas 02*, p. 255-266.
34. Miltenienė, L. (2004). Socialinių tinklų kūrimas edukacinėje aplinkoje: tėvų vaidmuo tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius. *Socialinis darbas Nr. 3(2)*.
35. Miltenienė, L., Melienė, R. (2010). Specialiojo ugdymo formos inkliuzinio ugdymo kontekste: Olandijos patirtis. *Specialusis ugdymas 1(22)*, p. 133-140.
36. Paurienė, L., Čiuladienė, G. (2012). Iššūkiai mokyklai: inkliuzijos link. *Švietimo ir mokslo ministerija, Nr. 6(70)*.

37. *Raktiniai inkluzinio švietimo kokybės plėtros principai – Rekomendacijos politikams* (2009). Odense, Danija: Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūra.
38. Ruškus J. 2002. *Negalės fenomenas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla
39. Švedaitė, B. (2005). *Sėkmingos socialinės pedagogikos veiklos veiksniai: empirinės išvados*.
40. *Visuotinė Žmogaus Teisių Deklaracija* (1948).
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=278385&p_query=&p_tr2=
(Žiūrėta 2014-01-06).
41. Qvortrup L., 2012. *Er du med?- om inklusion i dagtilbud og skole*. Denmark, Aalborg

Summary

The final master thesis analyses the attitude of parents of pupils with special educational needs in Lithuanian in Danish schools. The aim of this work is to analyze and compare the opinion of Lithuanian and Danish parents regarding education of pupils with special educational needs in Lithuanian and Danish general schools.

The theoretical part of this Master Theses examines in detail the development of inclusive education and the recent changes in the world, Europe, Lithuania and Denmark. In this part you can also find a comparison and analysis of Lithuanian and Danish educational system. Besides that, I have also discussed education of children with special educational needs at inclusive educational system curriculum as well as educational programmes dealing with these students.

The qualitative research has been made during the empirical part of this Master Theses. A structured interview was conducted to analyse the views of parents of children with special needs at the general schools in Lithuania and Denmark. During the analysis of a study the categories has been divided into sub-categories under the appropriate statements, analyses and comparison of view on inclusive education has been made analysing the opinion of parents living in Lithuania and Denmark.

Key words: inclusive education, integration, education of Lithuania, education of Denmark, children with special education needs

Priedai